

Stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima

Katalenac, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:575285>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-23**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima

Ime i prezime studenta:

Josipa Katalenac

Zagreb, lipanj 2016.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima

Ime i prezime studenta:
Josipa Katalenac

Ime i prezime mentora:
Doc.dr.sc. Dalibor Doležal

Zagreb, lipanj 2016.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad (Stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima) i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Josipa Katalenac

Mjesto i datum: Zagreb, lipanj 2016.

SAŽETAK NA HRVATSKOM JEZIKU

Stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima

Na uzorku od 654 studenata Sveučilišta u Zagrebu ispitivan je njihov stav prema populaciji bivših zatvorenika. U tu svrhu korišten je modificirani upitnik konstruiran tijekom Ljetne škole studenata psihologije Sveučilišta u Zagrebu iz 2003. godine koja se bavi problematikom stigmatizacije psihičkih bolesnika, alkoholičara, homoseksualaca i tjelesnih invalida (Bajs, 2013). Obradom podataka dobiveni su rezultati kojima je potvrđena postavljena hipoteza da su stavovi studenata pozitivni te su potvrđene statistički značajne razlike u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu s obzirom na spol, gdje su muški ispitanici imali pozitivnije stavove. S obzirom na područje studiranja potvrđene su statistički značajne razlike u smjeru pozitivnijih stavova studenata humanističkog i društvenog područja studiranja. Potvrđeno je i da se stavovi studenata razlikuju s obzirom na iskustvo kontakta s bivšim zatvorenicima gdje je dobiveno da su pozitivniji stavovi studenata koji su imali iskustvo kontakta s bivšim zatvorenicima.

Ključne riječi: stavovi, bivši zatvorenici, studenti Sveučilišta u Zagrebu, kontakt

SUMMARY (SAŽETAK NA ENGLESKOM JEZIKU)

Attitudes of the students of the University of Zagreb towards former prisoners

Attitudes of 654 students of the University of Zagreb towards former prisoners were examined. A modified questionnaire made during the Summer School of psychology students of the University of Zagreb in 2003, which dealt with the stigmatization of the people having mental disorders, alcoholics, homosexuals and physically disabled people, was used for this purpose (Bajs, 2013). The analysis of data gave results which confirmed the hypothesis stating that the attitudes of the students of the University of Zagreb would be positive. It also confirmed the statistically significant differences in their attitudes concerning their age, where male examinees had more positive attitudes. Statistically significant differences were confirmed regarding the fields of study, where the students of the humanities and social studies had more positive attitudes. It was confirmed that the attitudes were different regarding students' experience of contact with former prisoners where the results showed that the attitudes of the students having experience of contact were more positive.

Key words: attitudes, former prisoners, the students of the University of Zagreb, contact

SADRŽAJ:

SAŽETAK NA HRVATSKOM JEZIKU

SUMMARY (SAŽETAK NA ENGLISKOM JEZIKU)

1. UVOD.....	1
1.1. Definicije stavova	2
1.2. Formiranje stavova	3
1.3. Povezanost stavova i ponašanja.....	5
1.4. Promjena stavova.....	6
1.4.1. Otpornost na promjenu stava.....	7
1.5. Stavovi opće populacije prema zatvorenicima	9
1.6. Stavovi opće populacije prema bivšim zatvorenicima	13
2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA.....	15
2.1. Ciljevi istraživanja.....	15
2.2. Problem istraživanja i hipoteze.....	15
3. METODE ISTRAŽIVANJA	16
3.1. Uzorak ispitanika.....	16
3.2. Opis mjernih varijabli i istraživačkog instrumenta.....	19
3.4. Opis provođenja istraživanja	20
3.5. Metode obrade podataka.....	20
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA	21
4.1. Stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima	33
4.2. Razlike u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu s obzirom na spol	36
4.3. Razlike u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu s obzirom na područje studiranja ...	39
4.4. Razlike u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu s obzirom na iskustvo kontakta s bivšim zatvorenicima.....	41
5. ZAKLJUČAK.....	46
6. LITERATURA	48
PRILOG 1.....	50

1. UVOD

Stavovi su važan konstrukt u životu pojedinca jer utječu na njegovo ponašanje. Milas (2004) navodi da se stavovi javljaju prema svim objektima s kojima osoba dolazi u dodir tijekom života, bilo da se radi o osobnom stavu ili skupnom. Poput stavova pojedinaca važni su i društveni stavovi jer izazivaju društvenu reakciju na određene pojave pa tako i ponašanje prema osjetljivim društvenim pitanjima poput marginaliziranih skupina prema kojima često postoje negativni stavovi koji stvaraju osnove za predrasude i diskriminaciju (Pennington, 2008). Jedna od marginaliziranih skupina su počinitelji kaznenih djela. S obzirom da se oni nakon odslužene kazne zatvora vraćaju u društvo iz kojeg su bili odvojeni, bitno je na koji način će ih društvo prihvatiti pri njihovom povratku.

Bivši zatvorenici su jedna od skupina s kojima će društvo ili određeni pojedinci prije ili kasnije doći u kontakt. Većina ih već ima formiran stav prema njima, ovisno o iskustvu i brojnim drugim čimbenicima, koji može biti pozitivan ili negativan.

Neovisno kakav je, postoje pokazatelji prema kojima se stavovi lako mogu i odbaciti te zamijeniti novima (Converse, 1970; Jennings i Niemi, 1981, prema Milas, 2004). Prema tome, ako društvo tendira negativnim stavovima prema bivšim zatvorenicima, to ne mora značiti da će tako i ostati. Moguće je uložiti dodatne napore u mijenjanje njihovih stavova u pozitivne.

Stavovi su važni jer su povezani s ponašanjem i na temelju njih je moguće predvidjeti nečije ponašanje (Milas, 2004). Kada se radi o bivšim zatvorenicima, stavovi društva su važni za njihovu potpunu rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju. U Velikoj Britaniji Clearly i sur. (2012, prema Boag i Wilson, 2013) identificirali su i napravili pregled recidivista te je zabilježena veća stopa recidivizma kod bivših zatvorenika koji su vani doživjeli diskriminaciju. Također, navode i da je 40% odraslih bivših zatvorenika i 37% maloljetnih bivših zatvorenika koji su bili nezaposleni i beskućnici, unutar godine dana nakon izlaska, recidiviralo zbog nedovoljne socijalne potpore. Neke skupine zatvorenika poput seksualnih prijestupnika, kod javnosti izazivaju negativnije stavove zbog prirode kaznenog djela koje su počinili. U tim slučajevima stavovi javnosti otežavaju tretman te skupine zatvorenika nakon izlaska iz zatvora, s kojim se ne slaže 45% ispitanika u istraživanju stavova javnosti prema tretmanu seksualnih prijestupnika (Brown, 1999). Pettus-Davis, Scheyett, Hailey, Golin i Wohl (2009) ističu da je nedostatak socijalne podrške bivšim zatvorenicima povezan s recidivizmom. Bivši zatvorenici koji su ujedno ovisnici i HIV pozitivni, susreću se s većim poteškoćama i njima je potrebna puno veća podrška. Oni odmah nakon otpusta, ako ne

dobiju potrebnu podršku, podliježu ponovnom uzimanju različitih supstanci, visokorizičnim seksualnim ponašanjima te različitim drugim oblicima kriminalnog ponašanja.

Bivši zatvorenici socijalnu isključenost i diskriminaciju mogu doživjeti od pojedinaca ili cjelokupnog društva koje prema njima ima negativan stav pa s obzirom na to potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se to promijenilo. Isključivanjem bivših zatvorenika iz društva i zanemarivanjem njihovih potreba, doprinosi se njihovom recidivizmu te se svi do tada uloženi napori u rehabilitaciju gube. Njihovim odbacivanjem društvo ne čini ništa dobro niti sebi olakšava već suprotno, oni se vraćaju natrag u zatvore, krug kriminalnog ponašanja se nastavlja, povećava, u zatvorima ima sve više zatvorenika te oni postaju prenapučeni, a društvo je sve nezadovoljnije zbog troškova koji se na njih izdvajaju. Zbog svega navedenog, stavovi prema bivšim zatvorenicima su važni, bilo da se radi o općoj populaciji ili jednoj manjoj, ali ne i manje važnoj populaciji studenata. Nakon identificiranja njihovih stavova, koje je i jedan od ciljeva ovog rada, moguće je krenuti u njihovu promjenu, ako je to potrebno. S obzirom da su studenti mlada i visokoobrazovana populacija s puno znanja i potencijala, pretpostavka je da bi se njihovi stavovi mogli lakše promijeniti prema ovoj marginaliziranoj skupini bivših zatvorenika.

1.1. Definicije stavova

Povijesno gledano, postoje razne definicije stavova. Jedna od prvih definicija stava je autora Allporta (1935) koji navodi da je stav „iskustvom izdvojeno, stanje mentalne spremnosti, koje usmjeruje i utječe na reakcije pojedinaca prema svim objektima i situacijama s kojima je povezan“ (Milas, 2004, str. 11). Potpunu i najšire prihvaćenu definiciju Allporta (1935) navode Petković i Magdalenić (1977, str. 135) i definiraju stav kao „neutralna i mentalna spremnost, formirana na osnovu iskustva, koja vrši direktivni ili dinamički utjecaj na ponašanje pojedinca prema svim objektima i situacijama s kojima dolazi u odnos“. Jedno od tradicionalnih definicija stava brojnih autora je da je stav trajan i složen konstrukt, „način mišljenja, osjećanja i ponašanja prema određenim ljudima, pojavama ili objektima“ (Milas, 2004, str. 11). Petković i Magdalenić (1997) navode da su se prva istraživanja stava pojavila nakon prvog svjetskog rata, a u novije vrijeme stav se sve više istražuje zbog njegove složenosti (Milas, 2004). Mejovšek (2002) navodi različite definicije stavova, ali ih i sumira te navodi da je stav tendencija, naučen je, može biti pozitivan ili negativan. Iz stava proizlazi dosljednost u reagiranju te ima tri komponente (kognitivnu, emocionalnu i bihevioralnu).

Petković i Magdalenić (1977) opisuju stav kao određeni sistem koji se počinje formirati još u djetinjstvu te može objasniti svakodnevno ponašanje ljudi koji se sukladno stavu kojeg posjeduju u određenim situacijama na određeni način ponašaju. Ta pretpostavka o povezanosti ljudskog ponašanja i stava je osnova za brojna istraživanja na tu temu. Stav nije oku vidljiv konstrukt, ali je moguće zaključiti kakav je na temelju nečijeg ponašanja ili verbalnog izražavanja. Međutim, verbalno izražavanje ili ponašanje osobe ne mora uvijek biti i sukladno stavu koje osoba posjeduje. Postoje situacije u kojima se osoba zbog drugih okolnosti ne ponaša sukladno njenom stavu. Te okolnosti se mogu odnositi na neke specifične situacije poput zaštite sebe i svoje obitelji u nekim opasnim situacijama.

Svaki stav se sastoji od tri osnovne komponente (Petković i Magdalenić, 1977): kognitivna (čovjekova znanja i uvjerenja o nekom objektu ili situaciji), osjećajna (emocije povezane sa stavom – nekoga se voli ili ne voli) i akciona (određeni oblici ponašanja prema objektu stava). Sve tri komponente su međusobno povezane i predstavljaju stav.

Slične komponente mogu se iščitati i iz definicije Krecha, Crutchfielda i Ballacheya (1972, prema Mejovšek, 2002, str. 188) koji definiraju stavove kao „trajne sustave spoznavanja, osjećanja i poduzimanja akcija prema različitim objektima.“ U tom smislu, određuju da se stav sastoji od tri komponente, a nazivaju ih: kognitivna, emocionalna i motivacijska komponenta. S time se slažu Aronson, Wilson i Akert (2005) koji navode da se stavovi sastoje od tri dijela: emocionalne, spoznajne i ponašajne sastavnice i za lakše razumijevanje navode primjer stava prema određenom modelu automobila. Emocionalnu sastavnicu čine emocije (pozitivne ili negativne) koje taj automobil pobuđuje. Spoznajna sastavnica se odnosi na obilježja tog automobila, vjerovanja koliko je taj automobil siguran, prostran i slično. A ponašajna sastavnica se odnosi na ponašanja koja taj automobil izaziva, poput probne vožnje i kupnje automobila.

1.2. Formiranje stavova

Na formiranje stava utječe iskustvo tijekom života (Petković i Magdalenić, 1977) koje se odnosi na svakodnevnu interakciju s drugim ljudima i događajima s kojima su se susreli. Osim iskustva, na formiranje stava utječu i društvene skupine te osobine ličnosti pojedinca (Petković i Magdalenić, 1977). Zadovoljenje potreba utječe na formiranje stava jer pojedinac može stvoriti pozitivan stav prema svemu što doprinosi zadovoljenju njegovih potreba te negativan stav prema onome što ga sprječava u tome, ali to ne mora biti pravilo. Također, informacije kojima je pojedinac izložen mogu utjecati na formiranje stava. Pojedinac mogu od

drugih pojedinaca, društvenih skupina, putem medija ili na neki drugi način, saznati informacije o objektima koji su prostorno i vremenski udaljeni od njih i s kojima nisu u neposrednom kontaktu. Sve te informacije koje pojedinci dobiju, utječu na formiranje njihovog stava prema tim određenim objektima neovisno o tome jesu li te informacije točne ili netočne (Petković i Magdalenić, 1977).

Još jedan izvor stava su i vrijednosti koje pojedinac posjeduje i u skladu s kojima formira svoj stav. Primjer za vrijednosti može biti, priklonjenost određenoj političkoj stranci zbog vrijednosti koje ona podržava, a pojedincu su bliske. Time pojedinac formira pozitivan stav prema njima zbog zajedničkih vrijednosti. Osim toga, grupne norme također utječu na formiranje stava. Grupa može vršiti pritisak na pojedince da prihvate norme većine koje je formirala grupa. Ako se pojedinac identificira s grupom, prihvća njezine vrijednosti, formira i stav koji je sukladan stavu grupe. Stavovi koje pojedinac formira, postaju dijelom njegove ličnosti te doprinose i daljnjem formiranju novih stavova (Petković i Magdalenić, 1977).

Svi čimbenici koji utječu na formiranje stava su u međusobnoj interakciji, povezani su i djeluju u isto vrijeme kao nesvjestan proces. Pomažu pojedincu da formira i razvije svoj stav prema određenim objektima i da ga održava. Naravno, ne znači da će svi pojedinci baš u određenim slučajevima pod utjecajem određenih čimbenika, određeni stav formirati. U prilog tome Petković i Magdalenić (1977) navode i primjer da kod faktora osobine ličnosti, postoje situacije u kojima pojedinac neće reagirati sukladno svojem stavu ili se može dogoditi da prihvati neki stav koji odudara osobinama njegove ličnosti.

S druge strane, prema Wilsonovoj teoriji straha (Wilson, 1973) od neizvjesnosti, društveni stavovi se usvajaju na četiri načina: „naslijeđenim osobinama temperamenta poput agresivnosti, učenjem, kognitivnim raščlanjivanjem i nesvjesnim dinamičkim procesima poput obrambenih mehanizama“ (Milas, 2004, str. 19). Gdje se ističu slični, ali opet različito definirani faktori koji utječu na formiranje stava.

Mejovšek (2002) navodi da se stavovi formiraju tijekom procesa socijalizacije, u kojem ključnu ulogu imaju grupe kojima pripadamo, osobite primarne, poput obitelji. Stav koji se njeguje u obitelji, dijete tijekom odrastanja usvaja jer je njemu izloženo. Socijalni psiholozi navode da se stavovi formiraju kroz njihove tri komponente: spoznajnu, emocionalnu i ponašajnu. (Aronson i sur., 2005).

1.3. Povezanost stavova i ponašanja

Kao što je i prethodno u tekstu spomenuto, stavovi su povezani s ponašanjem. Mejovšek (2002) navodi da stavovi najprije dovode do namjere iza koje slijedi određeno ponašanje povezano sa stavom. Iako neki stavovi mogu ostati samo stavovi, iza kojih neće uslijediti određeno ponašanje. Zbog činjenice da postoji odnos između stavova i ponašanja, često je moguće ponašanja i predvidjeti. Za uspješniju predikciju, potrebno je imati informacije i o situaciji u kojoj će se osoba naći, namjerama osobe, obilježjima ličnosti te mišljenju o posljedicama ponašanja.

U tom području napravljen je niz istraživanja koji je usmjeren na pitanja povezanosti stavova s ponašanjem, uvjetima pod kojima su stavovi bolji prediktori ponašanja i procesa koji su u osnovi veze stav-ponašanje (Aronson i sur., 2005). LaPierre (1934, prema Aronson i sur., 2005) je istraživao postoji li povezanost stavova i ponašanja te je dobio rezultat da stavovi omogućuju predviđanje ponašanja, ali samo u točno određenim uvjetima. Kada se gledaju uvjeti u kojima su stavovi bolji prediktori ponašanja, važno je na koji način su oni mjereni te je li riječ o spontanom ili namjernom ponašanju. Mjere moraju biti usklađene s obzirom na akciju, objekt, kontekst i vremensku dimenziju (Ajzen i Fischbein, prema Aronson i sur., 2005). Također, ističe se i da sam stav nije povezan s jednim specifičnim ponašanjem već sa sklonošću određenom tipu ponašanja prema objektu. Istraživanja procesa odnosa stava i ponašanja donijela su zaključke da su stavovi koji su direktnim putem stečeni, bolji prediktori određenog ponašanja. Također, stavovi i ponašanja su povezana i s prijašnjim ponašanjima prema određenom objektu. S obzirom na to, stavovi koji su direktno stečeni su samim time i lakše pobudljivi što znači da osoba brže reagira kada ga se pita za određeni stav. Takvi pobudljiviji stavovi su čvrsto ukorijenjeni i samim time i teže promjenjivi. Zaključno, stavovi mogu predvidjeti ponašanje, ali samo u određenim uvjetima kada postoji razina specifičnosti stava i ponašanja, ukoliko je stav pobudljiv te ovisno o vrsti ponašanja - namjerno ili spontano (Aronson i sur., 2005).

1.4. Promjena stavova

Iako je stav rezultat interakcije brojnih faktora, on nije nepromjenjiv. Stav je moguće promijeniti iako je primarno formiran kao trajan. Banalan primjer promjene navode Petković i Magdalenić (1977) kada proizvođač određenog artikla pokušava promijeniti stav pojedinca prema artiklu kako bi osigurao porast njegove kupnje i korištenja te pri tome gleda samo vlastiti interes.

Postoje neki faktori i uvjeti koji otežavaju i olakšavaju promjenu stava. Faktori promjene su (Petković i Magdalenić, 1977): funkcionalni karakter stava, opće karakteristike stava, karakteristike ličnosti pojedinca i društvene grupe u kojima pojedinac participira. Oni su povezani s faktorima formiranja stava i predstavljaju jedinstven i međusobno povezan proces. Funkcionalni karakter se odnosi na zadovoljenje nekih potreba. Stav je trajan koliko postoji neka potreba kojoj taj stav služi, a one su relativno trajne. Teže se mijenjaju stavovi koji služe zadovoljenju većeg broja važnijih potreba.

Karakteristike stava povezane su s otpornošću na promjene. Oni stavovi koji su složeniji i sastoje se od više elemenata, teže će se i promijeniti. Od karakteristika ličnosti, inteligencija je crta ličnosti kod koje njen veći nivo je povezan s težom promjenom stava, ako se radi o pokušaju nametanja nekog stava. Ali, isto tako, veća razina inteligencije će olakšati mijenjanje ako se radi o pogrešnom stavu koji osoba posjeduje jer će lakše uvidjeti da se njezin stav bazira na pogrešnim uvjerenjima. Stoga, inteligencija u nekim slučajevima olakšava, a u drugima otežava promjenu stava. Povodljivi pojedinci, u pravilu, lakše mijenjaju svoj stav ako postoji utjecaj jednosmjernih novih informacija. Ako postoji cijeli skup novih informacija, oni postaju nesigurni i stavovi im postaju labilni.

Što se tiče društvenih grupa, one uvelike utječu na promjenu stava. Stabilni stavovi u grupi otežavaju promjenu stava pojedinca koji je njen pripadnik. Grupni pritisak osobito utječe na stabilnost stava ako se radi o formalnom pritisku putem određenih zakona prema kojima se zabranjuje ponašanje kojim se ističu određeni stavovi suprotni stavovima grupe. Pojedincima kojima je stalo do određene grupe kojoj pripadaju, teže će mijenjati stavove koje grupa podržava kao i stavove grupe koje je pojedinac prihvatio i kao vlastite (Petković i Magdalenić, 1977).

Nove informacije koje pojedinac prima mogu utjecati na promjenu stava, ali opet je važno istaknuti da to ovisi o situaciji u kojoj se informacije primaju, o izvoru, sredstvu prenošenja te obliku i sadržaju. S obzirom na situaciju, važno je prima li pojedinac tu novu informaciju sam ili u grupi. Ako ju prima u grupi, a većina ju prihvata, tada će i djelovanje nove informacije više utjecati na promjenu stava. Što se tiče izvora novih informacija, veći efekt se postiže ako

pojedinaac ima određenu dozu povjerenja prema izvoru. Informacije koje su prenesene u neposrednom kontaktu postižu veći efekt na promjenu stava, od onih koje su prenesene putem medija jer je u neposrednom kontaktu tu novu informaciju moguće malo prilagoditi pojedincu kojem je namijenjena, dok je putem medija to otežano. Kada se govori o obliku i sadržaju, ekstremne stavove je lakše mijenjati postepeno. Također, jednostrane informacije pridonose lakšem učvršćivanju i lakše djeluju kod manje obrazovanih ljudi dok potpune izazivaju lakšu promjenu postojećeg stava kod obrazovanih ljudi (Petković i Magdalenić, 1977).

S navedenim se slažu Reich i Adcock (1978, prema Mejovšek, 2002) koji navode da je u procesu promjene stava bitno tko je izvor određene poruke (koliko je on pouzdan, stručan, iskren, nepristran i ugledan), kakva je poruka (je li zanimljiva, logična, uvjerljiva, razumljiva, prihvatljiva, intenzivna i eksplicitna ili implicitna) te tko je primatelj poruke (koja su njegova psihološka i sociološka obilježja, koliko je motiviran primiti određenu poruku, je li pod grupnim pritiskom i utječe li na njega suprotna propaganda).

1.4.1. Otpornost na promjenu stava

Ponekad ljudi pružaju otpor promjeni stavova, a za to postoje određeni razlozi (Mejovšek, 2002):

- 1) Jedan od razloga je to da su **stavovi međusobno povezani u jedan veliki sustav**, u kojem, ako se jedan stav promijeni to uzrokuje promjene na čitavom sustavu. Tada bi se trebali postupno promijeniti i ostali stavovi tog sustava.
- 2) Postoji velik **utjecaj grupe** na stavove pojedinih članova grupe. Ako jedan pojedinac promijeni stav, to odražava promjene na čitavu grupu u smislu da postoji rizik da se pojedinac isključi iz grupe jer njihovi stavovi nisu usklađeni. Najčešće do toga dođe pa se pojedinac priključuje drugim grupama. Ali mijenjanje grupe ima snažan utjecaj na promjenu stava pojedinca, osobito kada nova grupa kojoj se priključio ima drugačije stavove od prethodne grupe.
- 3) Stavovi se teško mijenjaju jer preuzmu **snagu navika** što je isto potrebno uzeti u obzir.
- 4) **Javno zastupanje stava** pruža veću čvrstoću stava jer ga pojedinac neće lako promijeniti nakon javnog zastupanja već on postaje otporniji. Međutim, ako pojedinac nakon toga promijeni stav, njegov dignitet se dovodi u pitanje.
- 5) **Selektivnost percepcije** je razlog koji označava da pojedinci izbjegavaju informacije suprotne postojećem stavu kako bi ga još više učvrstile jer se tim izbjegavanjem njihov stav ne dovodi u pitanje.

- 6) Osim izbjegavanja suprotnih stavova, često se **izbjegavaju ljudi i situacije** koje dovode u pitanje postojeći stav.
- 7) **Mentalna inertnost** se odnosi na pojedinčevu nezainteresiranost i izbjegavanje svih rasprava u kojima bi moglo doći do ugrožavanja i promjene postojećeg stava.
- 8) **Iracionalnom otpornošću** pojedinci imaju uvid da nisu u pravu što se tiče njihovog stava, ali ga iz nekih osobnih razloga ne žele promijeniti.

Mejovšek (2002) navodi da osobitu otpornost promjeni pokazuju i veoma intenzivni stavovi, oni stavovi koji su u funkciji obrane ličnosti te oni koji svoj oslonac imaju u navikama. Otpornost na promjenu stavova objašnjava McGuire (1964, prema Aronson i sur., 2005) putem postupka za učvršćivanje stava, kojeg naziva inokulacijom (odnosno cijepljenjem). Taj postupak se odnosi na stvaranje imunosti pojedinaca na pokušaje promjene njihovih stavova na način da se postupno izlažu manjim količinama argumenata protiv njihovog stajališta. To označava da stav postaje čvršći ako ga blago napadnemo, što je slično i kada je organizam pod utjecajem oslabljenih uzročnika određene bolesti, nakon čega postaje otporniji (Mejovšek, 2002).

Mnogi napadi na stavove prvenstveno su usmjereni na emocije jer je to najlakši način kojim se može potaknuti promjena nečijeg stava. Stoga su mnoge promjene stava rezultat emocionalnih utjecaja na postojeći stav što je česti primjer u adolescenciji i pritisku vršnjaka na pojedinca. Primjerice, kada postoji pritisak vršnjaka na pojedinca da puši marihuanu, moguće je primijeniti McGuireov postupak inokulacije kako bi se učvrstila otpornost promjeni stava pod pritiskom vršnjaka. Uz logičke argumente, on upotrebljava i emocije prilikom izlaganja adolescenta vršnjačkom pritisku. To čini u manjim, ublaženim verzijama i uči ga kako se boriti protiv toga, koristeći igranje uloga. Nakon što se adolescent poslije inokulacije, promatra u grupi vršnjaka koji pokušavaju stvoriti pritisak na njega da promijeni svoj stav i puši marihuanu, postoji veća vjerojatnost da će on biti otporniji. S druge strane, ako postoje preveliki pokušaji stvaranja otpornosti određenog stava, logičkom argumentacijom ili emocijama, može doći do suprotnog efekta. Štetno je primjenjivati stroge zabrane i pretjerivati u tome jer to može rezultirati namjernom promjenom stava i ponašanja (Aronson i sur., 2005).

1.5. Stavovi opće populacije prema zatvorenicima

U Republici Hrvatskoj do 1998. godine nisu provedena istraživanja o stavovima javnosti prema zatvoreničkoj populaciji niti prema njihovoj rehabilitaciji (Mikšaj-Todorović i Buđanovac, 2000). Tek 1998. godine, Buđanovac i Mikšaj-Todorović provode projekt „Stavovi javnosti prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji“ u suradnji sa Zoranom Kandučem iz Slovenije koji projekt provodi na slovenskom uzorku. Povod za istraživanje u obje zemlje bile su novine u Kaznenom zakonu gdje su se uvele neke nove sankcije, alternative zatvoru, čija uspješna provedba ovisi o potpori zajednice. Stoga je za njihovo provođenje važno znati koje stavove javnost ima prema populaciji zatvorenika i njihovoj rehabilitaciji. Istraživanje je provedeno na slučajnom uzorku u Hrvatskoj na 2133 ispitanika, a u Sloveniji na 709 ispitanika u razdoblju od jedne godine. Cilj rada je bio dobiti uvid u strukturu stavova prema zatvorenima i njihovoj rehabilitaciji u dvije države. Korišten je modificirani upitnik zasnovan na skali stavova Begina i Couturea (1980, prema Buđanovac i sur., 2002) koji se sastojao od 16 prevedenih varijabli, 5 novih varijabli i 2 varijable koje se nisu odnosile na stavove te nisu bile uključene u faktorsku analizu. Faktorskom analizom izolirano je svega nekoliko faktora (5 – Hrvatska, 6 – Slovenija) te detaljnijom obradom je zaključeno da upitnik dobro mjeri samo dva stava na oba upitnika, a to se odnosi na povjerenje prema osuđenima i osobne kontakte s osuđenima. Dakle, stalni faktori su povjerenje i osobni kontakti prema osuđenima dok se ostali faktori mijenjaju ovisno o uzorku te je mala mogućnost generalizacije (Buđanovac i sur., 2002). Iz rezultata deskriptivne analize oba uzorka, vidljivo je da više od 50% ispitanika ima pozitivne stavove prema bivšim osuđenima i rehabilitaciji čime to ide u prilog većoj mogućnosti primjene alternativnih sankcija u zajednici (Mikšaj-Todorović i Buđanovac, 2000). Ispitanici smatraju da je smrtna kazna nepotrebna, ali smatraju da kažnjavanje ne bi trebalo ukinuti. Pozitivni rezultati pripisuju se činjenici da oko 60% ispitanika poznaje nekog osuđenika, a njih 50% poznaje žrtvu zločina (Buđanovac i Mikšaj-Todorović, 2002).

Međutim, stigmatizacija počinitelja kaznenih djela je neizbježna. Oni, zbog činjenice da su počinili neko kazneno djelo, kaznu izdržavaju u zatvoru ili su ju odslužili, te su zbog nekih drugih obilježja, okarakterizirani kao manje vrijedni. Javnost ima najčešće negativne stavove prema njima kao i prema drugim marginaliziranim skupinama poput pripadnika romske populacije, ovisnicima, psihičkim bolesnicima, osobama s invaliditetom (Lotar, Kamenov i Lebedina Manzoni, 2010). Stigma koju ta populacija dobiva „nije svojstvena osobi koja je stigmatizirana, već socijalnom kontekstu u kojem su određene karakteristike definirane kao abnormalne“ (Lotar i sur., 2010, str. 32).

Stigmatizacija počinitelja kaznenih djela može dovesti do njihovog recidivizma i zato je potrebno istražiti stavove javnosti kod kojih neki od njih i rezultiraju stigmatizacijom. Na tom području, 2008. godine, provelo se istraživanje spolnih razlika u stigmatizaciji osuđenih počinitelja kaznenih djela (Lotar i sur., 2008) na uzorku od 387 ispitanika (podjednak broj muškaraca i žena) u dobi od 18 do 83 godine. Polovica uzorka ispitanika je procjenjivala muškarce koji su osuđeni za kazneno djelo, a polovica žene koje su osuđene za kazneno djelo. Mjerni instrument je posebno konstruiran za ovo istraživanje te je njegova valjanost provjerena. Rezultati istraživanja koji se tiču stavova, pokazali su da javnost ima pozitivniji stav prema počiniteljicama kaznenog djela, a s obzirom na spolnu razliku, muški ispitanici imaju pozitivnije stavove prema počiniteljima bez obzira na spol (Lotar i sur., 2008).

U Sloveniji, istraživanja javnosti prema populaciji zatvorenika, počela su puno ranije nego u Hrvatskoj. Vodopivec i sur. (1990, prema Buđanovac i sur., 2002) analizom stavova javnosti prema osuđenima u razdoblju od 1968 do 1990. godine, donijeli su zaključak da su stavovi s vremenom postali sve represivniji. Kasnija istraživanja u Sloveniji odnosila su se na suce i penološke djelatnike te njihove stavove prema rehabilitaciji gdje su dobiveni rezultati da njih 59% zastupa tretmansko usmjerenje (Petrovec i sur., 1998, prema Buđanovac i sur., 2002).

Što se tiče istraživanja iz drugih zemalja, Cullen i sur (1990, prema Buđanovac i sur., 2002) proveli su istraživanje u kojem su procjenjivali stupanj u kojem javnost prihvaća rehabilitaciju kao cilj penalnog sustava te su dobili rezultate prema kojima javnost prihvaća širenje rehabilitacije u penalnom sustavu kroz širenje programa.

Također, novije istraživanje iz 2013. godine autora Boag i Wilson (2013) bilo je provedeno na populaciji studenata i zatvorenika. Provelo se kvalitativno istraživanje na 8 od 87 studenata koji su bili u posjeti zatvoru. Mjerenja su bila obavljena prije i nakon posjete gdje su studenti nakon 2 tjedna napisali refleksiju na posjetu. Tematskom analizom izdvojene su teme empatija i predrasude, a dobiveno je da su kontakti sa zatvorenicima imali pozitivne utjecaje na povećanje tolerancije i empatije studenata prema zatvorenicima.

Još jedno istraživanje na studentskoj populaciji proveli su Church, Baldwin, Brannen i Clements (2009) istražujući koji su stavovi studenata socijalnog rada prema zatvorenicima te prema mentalno bolesnim zatvorenicima. Na uzorku od 125 studenata socijalnog rada pokušali su pronaći povezanost između razine educiranosti studenata socijalnog rada i stavova prema mentalno bolesnim zatvorenicima i zatvorenicima koji nisu mentalno bolesni. Cilj je bio dobiti uvid prihvaćaju li obje navedene skupine podjednako. Uspoređivali su se rezultati s obzirom na razinu studija (preddiplomski i diplomski) te su rezultati pokazali da studenti socijalnog rada 1. godine preddiplomskog studija pokazuju pozitivnije stavove prema

mentalno bolesnim zatvorenicima, dok studenti 2. godine preddiplomskog pokazuju pozitivnije stavove prema zatvorenicima koji nisu mentalno bolesni. Također, studenti diplomskog studija pokazuju pozitivnije stavove prema mentalno bolesnima zatvorenicima, ali i općenito zatvorenicima, u odnosu na preddiplomsku razinu. Zanimljivo je i spomenuti da je od ukupnog uzorka njih 65% imalo rođaka koji je bio uhićen (Church i sur., 2009).

Chang (2003, prema Church i sur., 2009) istraživao je stavove studenata različitih rasa prema zatvorenicima SAD-a i dobio je rezultate koji pokazuju da Afroamerikanci imaju pozitivnije stavove prema zatvorenicima i smatraju da se ne bavi dovoljno njihovim pravima te iskazuju negativan stav prema smrtnoj kazni, u odnosu na pripadnike ostalih rasa SAD-a.

Generalno u SAD-u godinama postoji negativan stav javnosti prema zatvorenicima odnosno osobama koje imaju kriminalnu pozadinu (Edwards, 2000; Wilkinson, 1997, prema Church i sur., 2009). S obzirom da Human Rights Watches (2003, prema Church i sur., 2009) bilježi porat broja mentalno bolesnih zatvorenika, istražuje se stav javnosti prema toj populaciji. Istraživanja pokazuju da postoje negativni osjećaji javnosti prema mentalno bolesnim osobama, a jedno od najranijih istraživanja proveo je Skorjanc (1991, prema Church i sur., 2009) koji je dobio iste rezultate, međutim ističe se i određeni oprez u zaključivanju jer je istraživanja malo i ograničeni su znanstveni dokazi.

S obzirom na to da je važno imati uvid u stavove javnosti prema zatvorenicima kako bi se moglo modificirati rehabilitacijske programe i posttretmanske programe, u četiri norveška zatvora, provedeno je istraživanje prema zatvorenicima, kažnjavanju i kriminalitetu, od strane samih zatvorenika (298), zaposlenika u zatvorima (387) i studenata (183) povijesti, poslovnog menadžmenta i sestrinstva. Osobito je važno kakve stavove imaju zaposlenici koji svakodnevno rade sa zatvorenicima, bilo da se radi o pravosudnim policajcima ili odjelu tretmana. U svrhu istraživanja korišten je Attitudes Toward Prisoners (ATP) upitnik koji se sastoji od 36 tvrdnji, a rezultati su pokazali da najpozitivnije stavove od tri skupine imaju sami zatvorenici. Oni iskazuju pozitivne stavove prema sebi, ali i prema drugim zatvorenicima, no negativnije stavove prema povratnicima. Njihovi pozitivni stavovi mogu biti dobra podloga za razvoj rehabilitacijskih programa i općenito rehabilitacije. Stavovi zaposlenika u zatvorima, razlikuju se. Pravosudna policija iskazuje najnegativnije stavove, u odnosu prema drugim zaposlenicima (tretman). Također, stavovi svih zaposlenika, razlikuju se i s obzirom na ženski zatvor, prema kojem iskazuju pozitivnije stavove, u odnosu na muški zatvor. Studenti pokazuju pozitivne stavove, prema kojima postoji razlika s obzirom na fakultet. Studenti poslovnog menadžmenta iskazuju negativnije stavove u odnosu na studente sestrinstva (Kjelsberg, Skoglund, Rustad, 2007).

Horn i Hollin (1997, prema Murphy i Brown, 2000) u svom istraživanju nisu pronašli razlike između stavova policajaca i žena prema muškim i ženskim zatvorenicima. Razliku između stavova muških profesija (građevinski inženjer), ženskih (sestrinstvo) i neutralno usmjerenih profesija (radiolog) prema zatvorenicima istraživali su Murphy i Brown (2000). Rezultati su pokazali da nema statistički značajne razlike između spola i zanimanja prema zatvorenicima. Jedina statistički značajna razlika bila je između vrste spolne uloge i orijentacije zanimanja i stavova prema ženskim zatvorenicama, ali ona je malena. Na temelju rezultata moguće je zaključiti da se stavovi prema zatvorenicima ne razlikuju s obzirom na spol ispitanika (Murphy i Brown, 2000).

Postoje istraživanja o stavovima prema kažnjavanju s obzirom na religijske skupine, ali i ne o stavovima prema zatvorenicima, stoga su Chui i Cheng (2014) u Hong Kongu napravili istraživanje na tri uzorka studenata: budisti (145 ispitanika), kršćani (150) i pripadnici ne religijskih skupina (92). Ističu da je važno znati kakvi su stavovi prema zatvorenicima jer to što netko vjeruje da je rehabilitacija učinkovita i potrebna ne znači i da ima pozitivno mišljenje o počiniteljima kaznenih djela već može vjerovati da su oni opasni (Hirschfeld i Piquero, 2010, prema Chui i Cheng, 2014). Nakon ispunjenog ATP upitnika i obrade podataka dobiveni su rezultati koji pokazuju da budisti i kršćani pokazuju pozitivnije stavove, smatraju da su zatvorenici normalni ljudi, pokazuju više empatije prema njima, pozitivno percipiraju interakciju s njima, u odnosu na pripadnike ne religijskih skupina čiji su stavovi negativniji. Očekivalo se da će budisti imati pozitivne stavove, ali iznenađujuće je što razlika nije postojala između njih i kršćana koju potvrđuju istraživanja provedena u SAD-u. Ali, ovo je drugačiji kontekst i kultura pa su rezultati primjereni (Chui i Cheng, 2014).

1.6. Stavovi opće populacije prema bivšim zatvorenicima

U Hrvatskoj je provedeno istraživanje stavova poslodavaca prema bivšim zatvorenicima, na području Koprivničko-križevačke županije u svrhu diplomskog rada. Obuhvaćeno je 100 poslodavaca oba spola u rasponu od 23 do 64 godine. Rezultati pokazuju da poslodavci imaju pozitivan stav prema bivšim zatvorenicima i shvaćaju svoju ulogu u njihovoj reintegraciji. Nema statistički značajne razlike u stavovima s obzirom na spol. Poslodavci su najmanje spremni zaposliti bivše zatvorenike osuđene zbog teških kaznenih djela, a najradije bi zaposlili one koji su počinili kaznena djela vezana uz promet (Sobota, 2013).

S obzirom da su stavovi poslodavaca prema bivšim zatvorenicima važni za potpunu socijalnu reintegraciju, ovo istraživanje se čini važnim iako je provedeno na uzorku ispitanika samo jedne županije.

Begin i Couture (1980) konstruirali su upitnik kojim su mjerili stavove javnosti (pozitivne i negativne) prema osuđenima i bivšim osuđenima kako bi se dobivanjem uvida pokušalo poraditi na edukaciji javnosti i unaprijediti socijalna reintegracija bivših zatvorenika. Oni su faktorizacijom upitnika dobili dva značajna faktora koja se odnose na prvo prihvaćanje ili izbjegavanje (bivših) osuđenika te namjere koje se pripisuju osuđenima u njihovom ustrajanju na vlastitoj rehabilitaciji.

Jedno istraživanje prema bivšim zatvorenicima je provedeno u četiri savezne države SAD-a, na velikom i slučajnom uzorku od 2 282 ispitanika u dobi 18 godina, telefonskom anketom. Istraživao se stav prema bivšim zatvorenicima, policiji, pravosuđu, demografski čimbenici, društvene vrijednosti i strah od kriminalne viktimizacije. Rezultati istraživanja su pokazali da na stav ispitanika uvelike utječe razina povjerenja u sudove i njihove odluke pa tako oni ispitanici koji vjeruju da sudovi odlučuju pravedno i pošteno, imaju i negativniji stav prema bivšim zatvorenicima, i obrnuto. Konzervativni ispitanici, oni koji stanuju u južnim krajevima imaju negativnije stavove prema bivšim zatvorenicima dok pripadnici crne rase, Hispanci i stanovnici urbanih područja pozitivnije stavove (Hirschfield i Piquero, 2010).

Osim što stanovnici SAD-a imaju negativne stavove prema bivšim zatvorenicima, njihova negativnost raste prema mentalno bolesnim bivšim zatvorenicima (Church i sur., 2009).

S obzirom da je jako malo istraživanja o stavovima prema bivšim zatvorenicima, od kojih je najznačajnije Hirschfelda i Piquera (2010, prema Arnal, 2014), Alejandro Rubio Arnal (2014) istraživao je stavove i njihovu mogućnost promjene kod religioznih ljudi prema bivšim zatvorenicima koristeći kombiniranu metodu kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja na uzorku od 21 ispitanika iz dva različita susjedstva. U početnoj fazi istraživanja, ispitanicima je dao upitnik koji je mjerio stavove prema bivšim zatvorenicima, a koji su ispunjavali crnom kemijskom olovkom. Nakon toga, u drugoj fazi im je pušten dokumentarac o bivšem zatvoreniku koji je danas probacijski službenik, nakon čega im je pružena mogućnost ispunjavanja istog upitnika plavom kemijskom olovkom. Ako su nakon pogledanog dokumentarca promijenili mišljenje na određenu tvrdnju, imali su mogućnost to ispraviti. U zadnjoj fazi istraživanja, sudjelovali su u fokus grupi nakon koje im je ponovno dana mogućnost ispravljanja odgovora na upitniku, ovaj puta crvenom kemijskom olovkom. Rezultati su pokazali da je 47% ispitanika promijenilo svoje stavove u pozitivnije, većina nakon gledanja dokumentarca, a jedan tek nakon fokus grupe. Također, nakon pogledanog dokumentarca, 66% ispitanika je promijenilo mišljenje u pogledu problema s kojima se bivši zatvorenici susreću po izlasku. Shvatili su da su njihovi problemi puno veći nego što su to na početku mislili. Zaključno, film je potaknuo promjenu u smjeru pozitivnijih stavova te je jedan od najznačajnijih prediktora za promjenu prepoznata empatija. Iako je ovo tek početno istraživanje promjene stavova prema bivšim zatvorenicima, provedeno na malom uzorku, koji nije odabran slučajno te nema mogućnosti generalizacije rezultata, smatra se važnim kao osnova za buduća istraživanja na tu temu koja je od izrazite važnosti.

2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

2.1. Ciljevi istraživanja

Cilj ovog istraživanja je bio utvrditi i identificirati stavove studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima. S obzirom da na tom području nema puno istraživanja u Hrvatskoj, osim prethodno u tekstu navedenih, čini se važnim dodatno ga istražiti. Iako, ovo istraživanje usmjereno je na populaciju bivših zatvorenika dok su sva dosadašnja istraživanja usmjerena na osuđene počinitelje kaznenih djela. Postoje i pojedina, prethodno navedena, istraživanja u svrhu diplomskog rada, ali na drugačijem uzorku ispitanika. Stoga, ovo je prvo dosadašnje istraživanje u Hrvatskoj koje je usmjereno na istraživanje stavova studenata prema bivšim zatvorenicima.

2.2. Problem istraživanja i hipoteze

S obzirom na cilj istraživanja, postavljena su određena istraživačka pitanja i hipoteze.

1. Ispitati stavove studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima.

H1: Očekuje se da će stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima biti pozitivni.

2. Utvrditi razlike u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima s obzirom na spol ispitanika.

H2: Očekuje se da će se stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu statistički značajno razlikovati s obzirom na spol ispitanika gdje će ženske ispitanice imati negativnije, a muški ispitanici pozitivnije stavove prema bivšim zatvorenicima.

3. Utvrditi razlike u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima s obzirom na područje studiranja.

H3: Očekuje se da će postojati statistički značajna razlika između stavova studenata različitih područja studiranja gdje će društvena i humanistička područja studiranja pokazivati pozitivnije stavove u odnosu na tehnička, prirodoslovno-matematička i preostala područja studiranja.

4. Utvrditi razlike u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima s obzirom na iskustvo kontakta s bivšim zatvorenicima.

H4: Očekuje se da će postojati statistički značajna razlika u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu koji su imali neki kontakt s bivšim zatvorenikom u odnosu na one koji iskustvo kontakta nisu imali. Studenti koji su imali kontakt s bivšim zatvorenikom, imat će pozitivnije stavove u odnosu na one koji kontakt nisu imali.

3. METODE ISTRAŽIVANJA

3.1. Uzorak ispitanika

U istraživanju su sudjelovali studenti Sveučilišta u Zagrebu. Prilikom distribuiranja online anketnog upitnika pokušalo se doći do što većeg broja ispitanika različitih fakulteta i područja studiranja kako bi istraživanje bilo što kvalitetnije. Istraživanjem je dobiven uzorak od 716 ispitanika, od kojih je nevažećih bilo 62, te je obrada provedena na rezultatima 654 ispitanika koji su pravilno popunili anketu.

Prema dobivenim rezultatima, na uzorku od 654 ispitanika, više je zastupljeno ispitanika ženskog spola 55,2% (N=361) dok je ispitanika muškog spola bilo 44,8% (N=293). S obzirom na dob, rezultati prikazuju da je najviše ispitanika u rasponu dobi 21-23 (54,9%), zatim u rasponu dobi 18-20 (24,6%) dok je najmanje ispitanika u rasponu 24 i više godina (20,5%). Najveća zastupljenost ispitanika je preddiplomske razine studija (51,7%) nakon čega slijedi diplomski (32,1%), a naposljetku integrirani preddiplomski i diplomski studij (16,2%). U području studiranja, dva područja pokazuju većinsku zastupljenost ispitanika, a to su područje društvenih (36,1%) i tehničkih znanosti (22,6%). Odmah nakon njih slijede u nešto manjem i sličnom postotku i humanističke (16,1%) te biotehničke znanosti (13,9%). Ostala područja studiranja su obuhvaćena u manjim postocima u rasponu od 0,9 do 6,6% (Tablica 1).

Tablica 1: *Prikaz zastupljenosti ispitanika prema područjima studiranja*

Područje studiranja	N	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Društvene znanosti	236	36,1	36,1	36,1
Prirodne znanosti	43	6,6	6,6	42,7
Tehničke znanosti	148	22,6	22,6	65,3
Biomedicinske znanosti	25	3,8	3,8	69,1
Humanističke znanosti	105	16,1	16,1	85,2
Biotehničke znanosti	91	13,9	13,9	99,1
Umjetničko područje	6	,9	,9	100,0
UKUPNO	654	100,0	100,0	

Što se tiče rezultata koji se odnose na godinu studiranja (Tablica 2), podjednaka je zastupljenost ispitanika 5. (24,2%) i 3. godine (23,5%), dok su u najmanjem postotku zastupljeni ispitanici 6. godine studiranja (0,9%).

Tablica 2: *Prikaz zastupljenosti ispitanika s obzirom na godinu studiranja*

Godina studiranja	N	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
1	114	17,4	17,4	17,4
2	129	19,7	19,7	37,2
3	154	23,5	23,5	60,7
4	93	14,2	14,2	74,9
5	158	24,2	24,2	99,1
6	6	0,9	0,9	100,0
UKUPNO	654	100,0	100,0	

S obzirom na fakultete, istraživanjem su obuhvaćeni ispitanici s 31 fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Najveća zastupljenost ispitanika je s Filozofskog fakulteta 14,1% (N=92), zatim slijedi Agronomski fakultet s 10,9% (N=71) pa Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet s 8,9% (N=58). Najmanja zastupljenost ispitanika je s Tekstilno-tehnološkog fakulteta i Akademije likovnih umjetnosti gdje je sa svakog fakulteta po jedan ispitanik sudjelovao u istraživanju i iznose 0,2% po fakultetu od ukupnog broja fakulteta. Iza toga slijedi niz od 12 fakulteta koji su imali od 2 do 10 ispitanika, a ti fakulteti su: Muzička akademija, Stomatološki fakultet, Farmaceutsko-biokemijski fakultet, Hrvatski studiji, Katoličko-bogoslovni, Šumarski, Geodetski, Kineziološki, Veterinarski, Arhitektonski, Fakultet kemijskog inženjerstva i Akademija dramskih umjetnosti. Preostalih 14 fakulteta zastupljenih ovim istraživanjem ima prosječne rezultate s obzirom na postotak ispitanika koji su u istraživanju sudjelovali (Tablica 3). Ovakve rezultate je moguće objasniti načinom prikupljanja podataka koji su bili metodom „snježne grude“ i objavom anketnog upitnika samo putem Facebook društvene mreže. To je i određeni nedostatak online prikupljanja podataka. Veća zastupljenost svih fakulteta Sveučilišta u Zagrebu postigla bi se kada bi se išlo na svaki fakultet osobno te bi bila veća mogućnost generalizacije s obzirom na studente Sveučilišta u Zagrebu.

Tablica 3: Prikaz zastupljenosti ispitanika s obzirom na fakultet

Fakultet	N	Postotak	Valjani postotak	Kumulativni postotak
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet	58	8,9	8,9	8,9
Filozofski fakultet	92	14,1	14,1	22,9
Rudarsko-geološko-naftni fakultet	24	3,7	3,7	26,6
Prirodoslovno-matematički fakultet	43	6,6	6,6	33,2
Muzička akademija	2	,3	,3	33,5
Stomatološki fakultet	3	,5	,5	33,9
Ekonomski fakultet	51	7,8	7,8	41,7
Pravni fakultet	36	5,5	5,5	47,2
Prehrambeno-biotehnološki fakultet	11	1,7	1,7	48,9
Građevinski fakultet	8	1,2	1,2	50,2
Fakultet političkih znanosti	12	1,8	1,8	52,0
Učiteljski fakultet	49	7,5	7,5	59,5
Medicinski fakultet	10	1,5	1,5	61,0
Farmaceutsko-biokemijski fakultet	7	1,1	1,1	62,1
Fakultet prometnih znanosti	34	5,2	5,2	67,3
Hrvatski studiji	6	,9	,9	68,2
Fakultet elektrotehnike i računarstva	33	5,0	5,0	73,2
Fakultet organizacije i informatike	25	3,8	3,8	77,1
Agronomski fakultet	71	10,9	10,9	87,9
Katoličko-bogoslovni fakultet	9	1,4	1,4	89,3
Fakultet strojarstva i brodogradnje	22	3,4	3,4	92,7
Tekstilno-tehnološki fakultet	1	,2	,2	92,8
Šumarski fakultet	9	1,4	1,4	94,2
Geodetski fakultet	5	,8	,8	95,0
Kineziološki fakultet	3	,5	,5	95,4
Akademija likovnih umjetnosti	1	,2	,2	95,6
Veterinarski fakultet	5	,8	,8	96,3
Arhitektonski fakultet	3	,5	,5	96,8
Fakultet kemijskog inženjerstva	3	,5	,5	97,2
Grafički fakultet	15	2,3	2,3	99,5
Akademija dramskih umjetnosti	3	,5	,5	100,0
UKUPNO	654	100,0	100,0	

3.2. Opis mjernih varijabli i istraživačkog instrumenta

U ovom istraživanju korišten je modificirani upitnik konstruiran i korišten tijekom Ljetne škole studenata psihologije Sveučilišta u Zagrebu iz 2003. godine koja se bavi problematikom stigmatizacije psihičkih bolesnika, alkoholičara, homoseksualaca i tjelesnih invalida (Bajs, 2013). Taj upitnik se sastoji od demografskih podataka, skale stavova prema psihičkim bolesnicima, alkoholičarima i narkomanima, kauzalnih atribucija za svaku pojedinu bolest, pitanja o iskustvu/kontaktu s pripadnicima pojedine skupine te samoprocjene razine znanja o psihičkoj bolesti, alkoholizmu i narkomaniji (Bajs, 2013).

Za potrebe ovog istraživanja, iz upitnika korištena je skala stavova te pitanja o kontaktu uz modifikaciju. Osnovni demografski podaci su također korišteni iz originalnog upitnika, ali uz dodatke s obzirom na ciljani uzorak ispitanika. U skali stavova koja u originalu obuhvaća 18 varijabli, dvije varijable su izbačene te je preostalih 16 modificirano tako da je populacija psihičkih bolesnika, alkoholičara i narkomana zamijenjena populacijom bivših zatvorenika, uz još dodatne modifikacije svake pojedine varijable, ovisno o potrebi. Pitanja o kontaktu su u cijelosti preuzeta iz originalnog upitnika te je bilo potrebno samo promijeniti populaciju u bivše zatvorenike.

Online anketni upitnik ovog istraživanja (PRILOG 1) sastoji se od osnovnih demografskih podataka važnih za istraživanje, koji se odnose na spol, dob, fakultet, godinu studiranja, područje studiranja te razinu studija. Glavni dio anketnog upitnika koji mjeri stavove studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima, sastoji se od 16 varijabli gdje je za svaku ponuđena Likertova skala s brojevima od 1 do 5. Za svaku pojedinu tvrdnju, ispitanici su morali odrediti svoj stupanj slaganja, gdje 1 predstavlja potpuno neslaganje, a 5 potpuno slaganje s navedenom tvrdnjom. Nakon toga, slijede dva pitanja koja se odnose na eventualni kontakt s bivšim zatvorenikom u svom dosadašnjem iskustvu. Prvo se odnosi na potvrdu ili negaciju kontakta, a drugo na definiranje tko su bivši zatvorenici s kojima su bili u kontaktu te se odnosilo samo na one ispitanike koji su na prethodno pitanje potvrdno odgovorili.

3.4. Opis provođenja istraživanja

Ovo istraživanje provedeno je online putem društvene mreže Facebook tijekom mjeseca ožujka 2016. godine, preciznije od 01.03. do 06.04.2016. godine. Tijekom tog razdoblja onlineanketni upitnik distribuiran je u različite Facebook grupe studenata gdje su im napisane posebne upute koji ispitanici se traže. U prvih nekoliko dana sakupljen je predviđeni i ciljani broj ispitanika (200), ali je istraživanje produženo zbog brzine prikupljanja podataka, određenog broja nevažećih ispitanika, prikupljanja većeg i kvalitetnijeg uzorka i neuravnoteženosti između muških i ženskih ispitanika te različitih fakulteta (više od 60% prevladavali su fakulteti društvenih znanosti). Nakon toga je uslijedilo dijeljenje anketnog upitnikametodom snježne grude gdje je uz pomoć poznanika s različitih fakulteta, koji su dijelili anketu u svoje interne Facebook grupe, prikupljen još veći broj ispitanika, ali se obuhvatio i veći broj drugih fakulteta i područja studiranja. Tijekom cijelog tog razdoblja prikupljanja podataka, najviše je bilo ispitanika ženskog spola te društvenih i humanističkih područja studiranja. Bilo je potrebno uložiti dodatne napore kako bi se uspostavila veća ravnoteža između muških i ženskih ispitanika, ali i veća zastupljenost ostalih područja studiranja. S obzirom da muški ispitanici nisu bili zainteresirani za ispunjavanje anketnog upitnika iako im je bio jednako dostupan kao i ženskim ispitanicama, prilikom sljedećeg dijeljenja objavljene su i specifičnije upute o karakteristikama ispitanika koji se traže (samo muški ispitanici, studenti Sveučilišta u Zagrebu). Objavljivanjem anketnog upitnika u Facebook grupi s najvećom zastupljenosti studenata, prikupljen je gotovo podjednak broj muških i ženskih ispitanika, dovoljan broj ukupnog broja ispitanika i veća zastupljenost različitih fakulteta i područja studiranja. Nakon spremanja podataka koji su dobiveni, istraživanje je prekinuto te je uslijedilo izbacivanje nevažećih ispitanika koji se odnose na ispitanike kod kojih se iz podataka nije moglo jasno iščitati koji fakultet pohađaju, koja su godina studiranja ili nisu pripadali Sveučilištu u Zagrebu pa ih se nije moglo niti uključiti u obradu podataka.

3.5. Metode obrade podataka

Obrada istraživanjem dobivenih podataka izvršena je pomoću statističkog programa SPSS.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

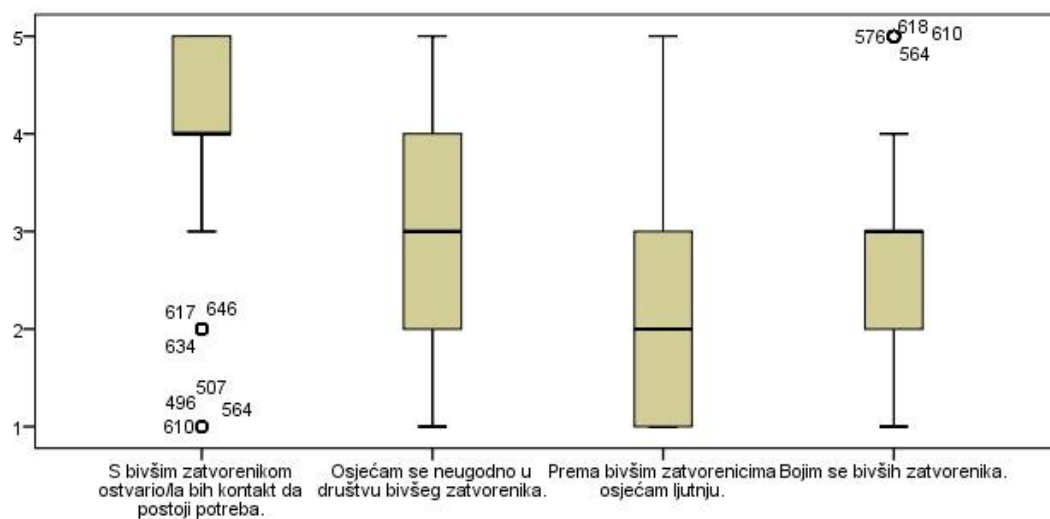
Temeljem dobivenih rezultata, pri obradi rezultata korišten je Kolmogorov-Smirnov test kojim se testirala značajnost distribucije. Rezultati pokazuju statistički značajno odstupanje distribucije podataka ($p=0.001$).

Tablica 4: *Prikaz testiranja normalnosti distribucije*

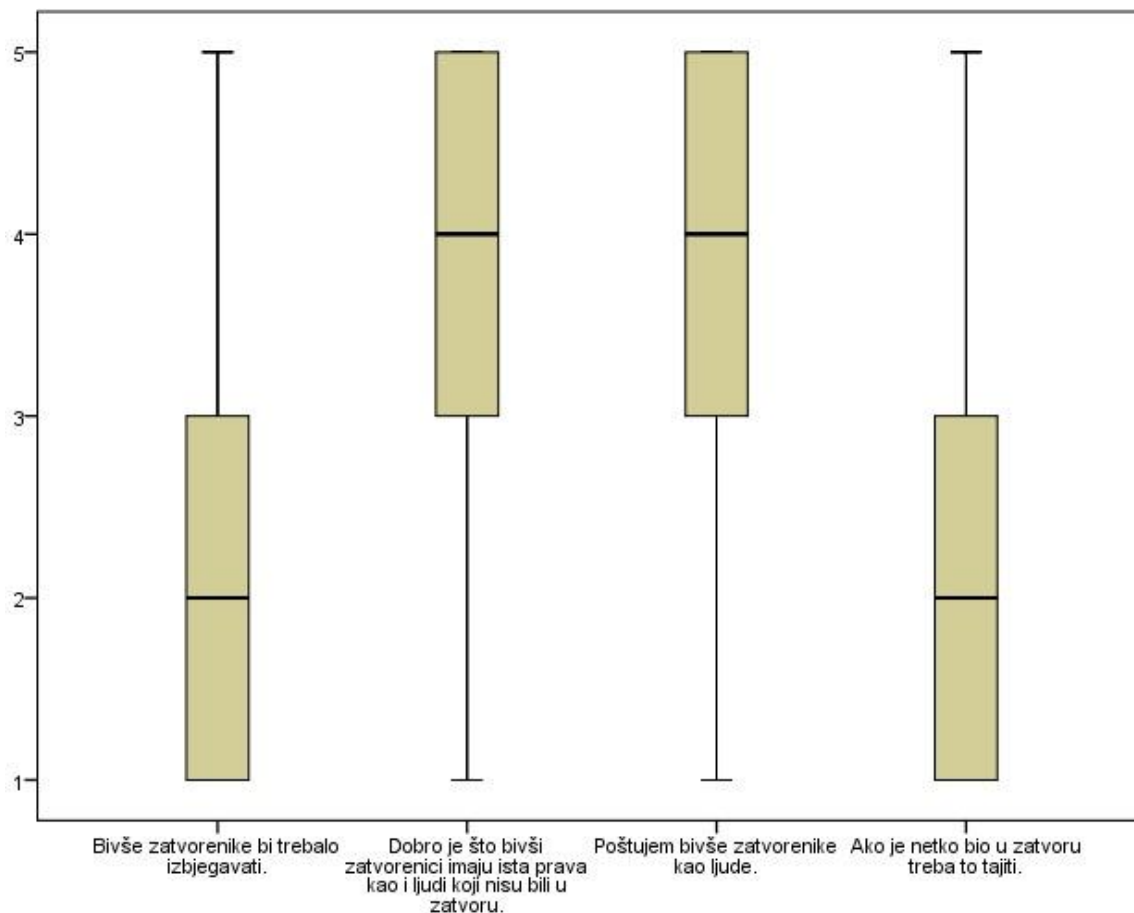
TEST NORMALNOSTI DISTRIBUCIJE	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
S bivšim zatvorenikom ostvario/la bih kontakt da postoji potreba.	,234	654	,000	,819	654	,000
Osjećam se neugodno u društvu bivšeg zatvorenika.	,216	654	,000	,908	654	,000
Prema bivšim zatvorenicima osjećam ljutnju.	,196	654	,000	,870	654	,000
Bojim se bivših zatvorenika.	,180	654	,000	,913	654	,000
Bivše zatvorenike bi trebalo izbjegavati.	,225	654	,000	,856	654	,000
Dobro je što bivši zatvorenici imaju ista prava kao i ljudi koji nisu bili u zatvoru.	,218	654	,000	,881	654	,000
Poštujem bivše zatvorenike kao ljude.	,218	654	,000	,837	654	,000
Ako je netko bio u zatvoru treba to tajiti.	,239	654	,000	,828	654	,000
Nikad nisi siguran u društvu bivšeg zatvorenika.	,195	654	,000	,882	654	,000
Imam vrlo negativno mišljenje o bivšim zatvorenicima.	,201	654	,000	,857	654	,000
Ne želim biti u blizini bivših zatvorenika.	,170	654	,000	,901	654	,000
Netko može biti bivši zatvorenik, a ujedno i dobar čovjek.	,398	654	,000	,594	654	,000
Kad bih za nekog poznanika/cu saznao/la da je bio/la u zatvoru, počeo/la bih ga izbjegavati.	,297	654	,000	,770	654	,000
Bivši zatvorenici ne zaslužuju toliku brigu društva.	,210	654	,000	,853	654	,000
Nastojim izbjeći bilo kakvo druženje s bivšim zatvorenicima.	,193	654	,000	,866	654	,000
Osobe koje su bile u zatvoru mogu se promijeniti.	,290	654	,000	,754	654	,000
Jesi li u svojem dosadašnjem iskustvu imao/la kontakt s bivšim zatvorenikom?	,335	654	,000	,680	654	,000
Ako da, označi o kome se to radilo?	,323	654	,000	,785	654	,000

Odstupanje od normalne distribucije prikazano je i grafički (Grafički prikaz 1-5).

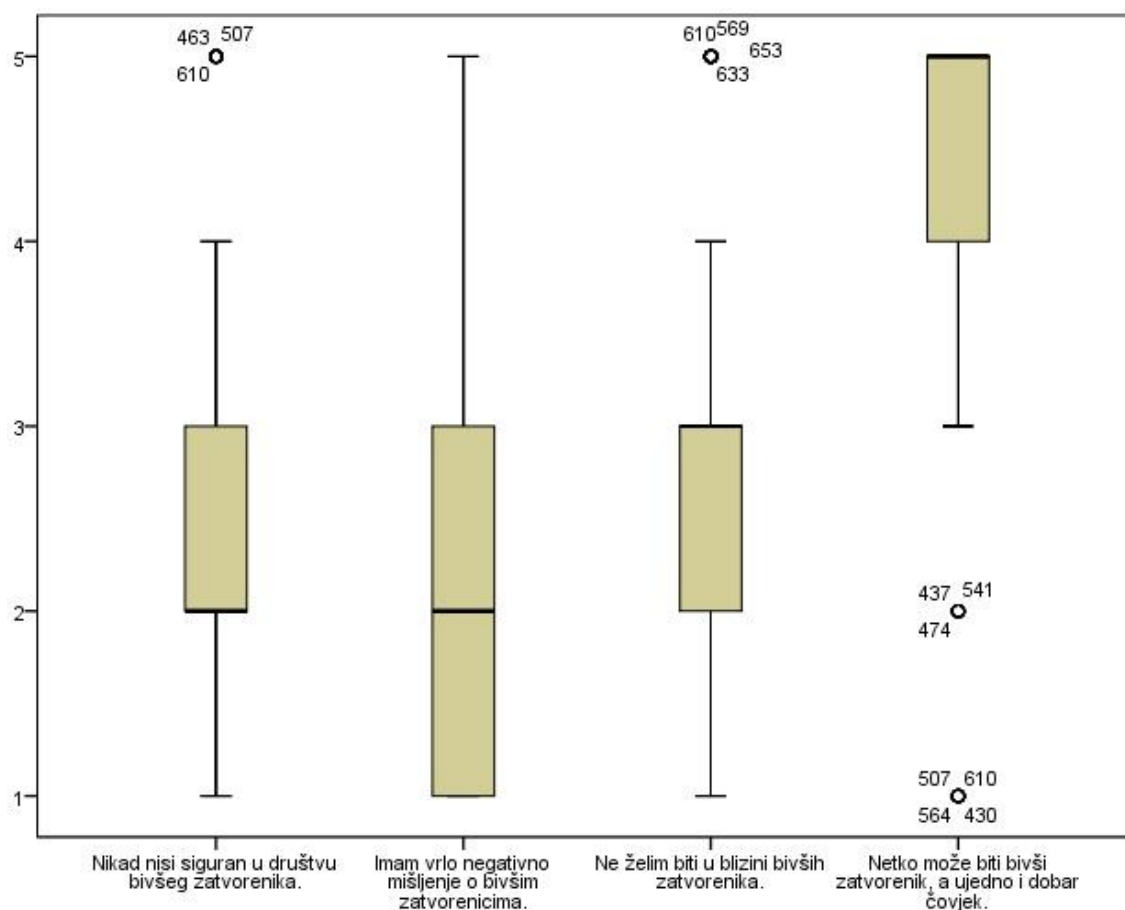
Grafički prikaz 1

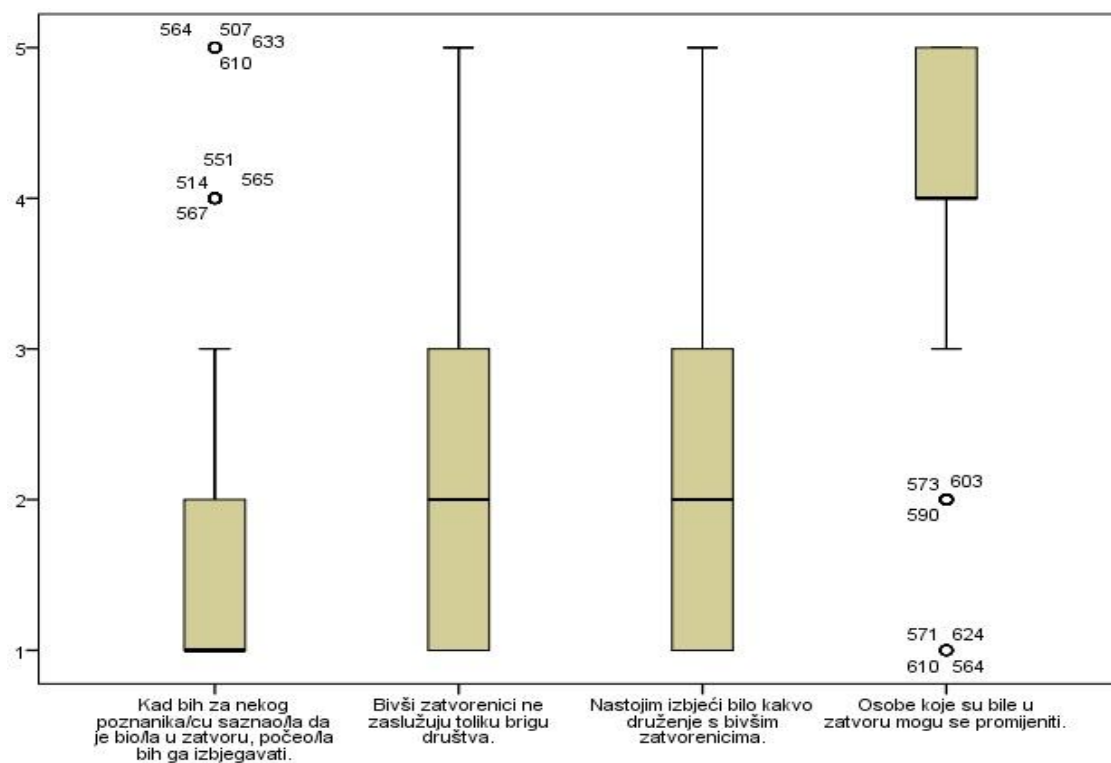
Grafički prikaz 2

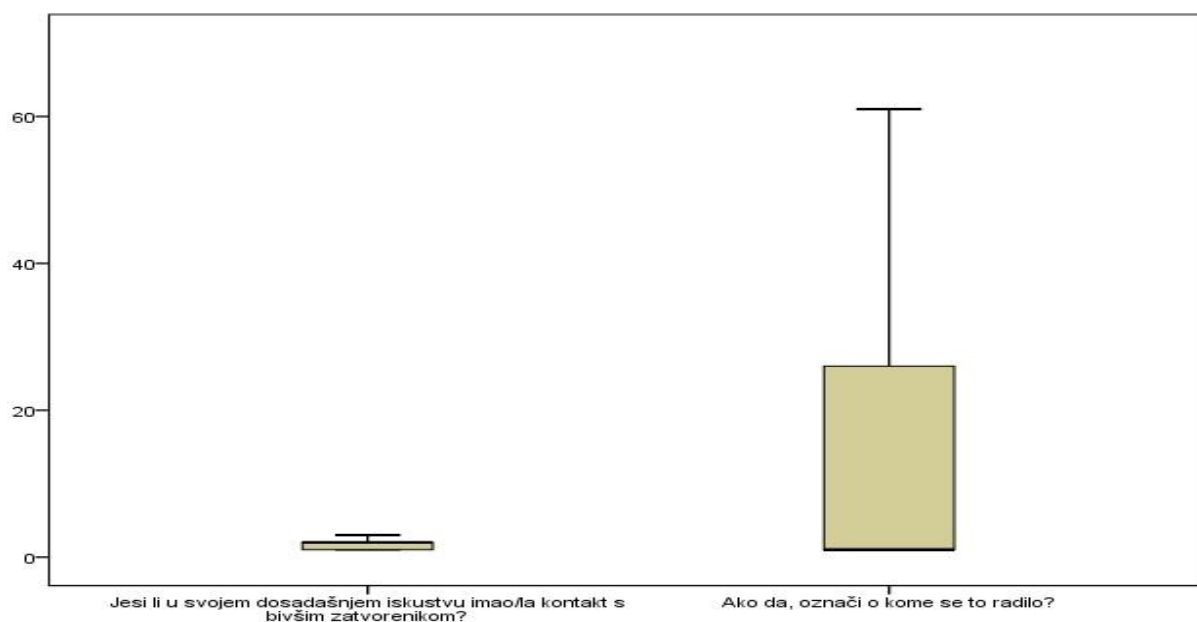
Grafički prikaz 3

Grafički prikaz 4

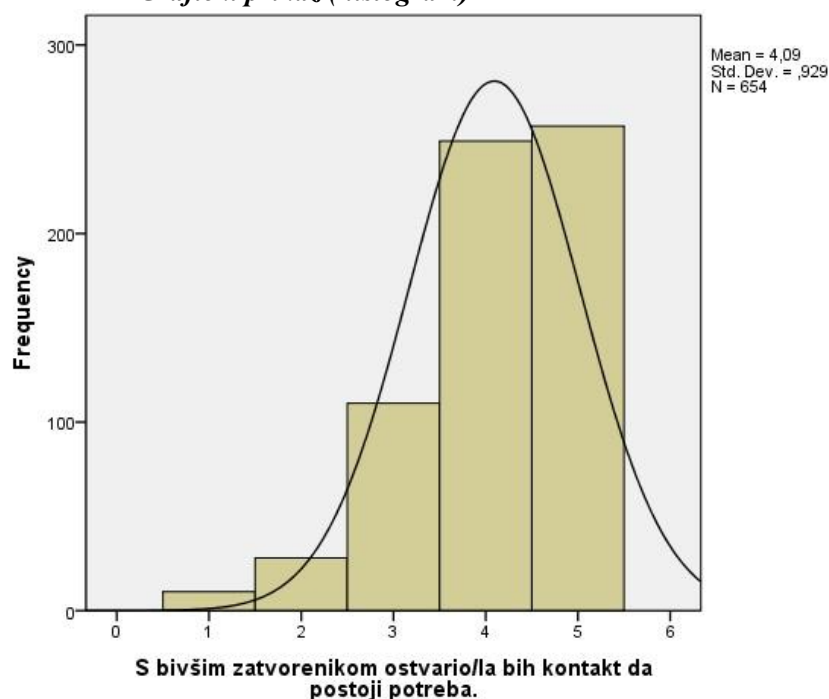

Grafički prikaz 5

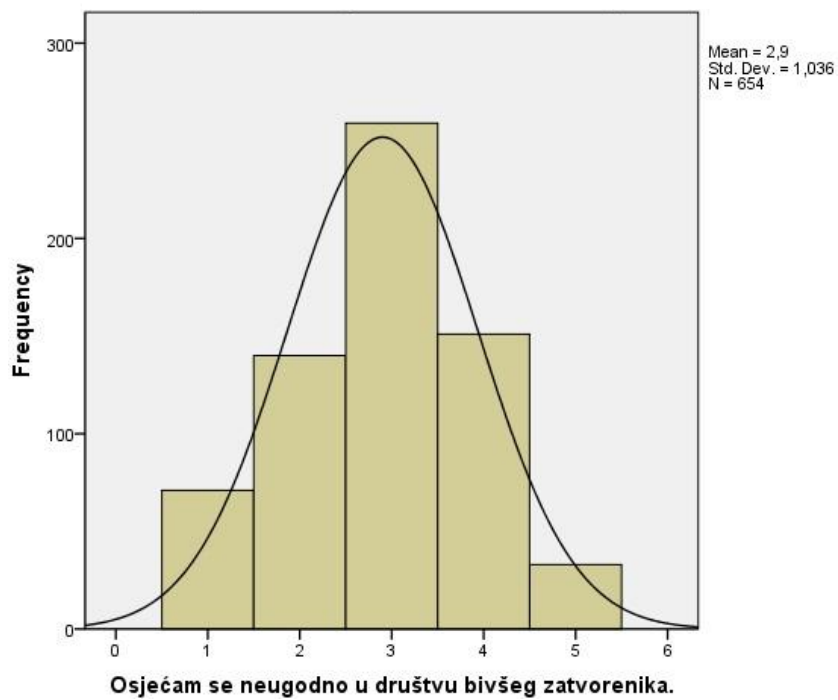

Odstupanje od normalne distribucije prikazano je i histogramom za svako pojedino pitanje (u daljnjem tekstu Grafički prikaz (histogram) 1-18). S obzirom da se distribucije rezultata razlikuju od normalne, u daljnjoj obradi rezultata korišteni su neparametrijski statistički postupci (deskriptivni parametri medijan za H1 hipotezu, Mann Whitney test za H2 i H4 hipotezu - testiranje razlika u stavovima s obzirom na spol i kontakt s bivšim zatvorenicima te ANOVA Kruskal Wallisov test za H3 hipotezu i testiranje razlika stavova između više od dvije grupe ispitanika).

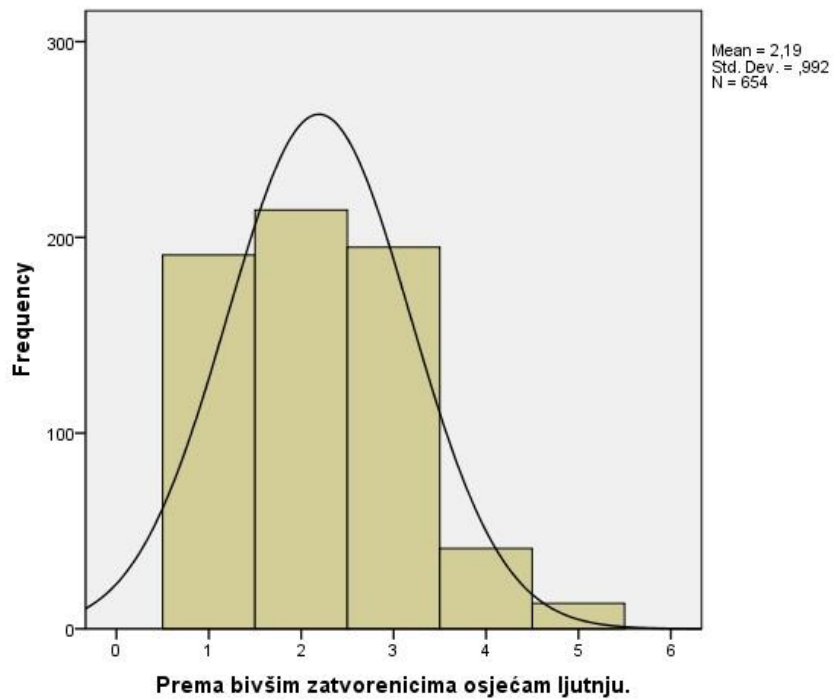
Grafički prikaz (histogram) 1

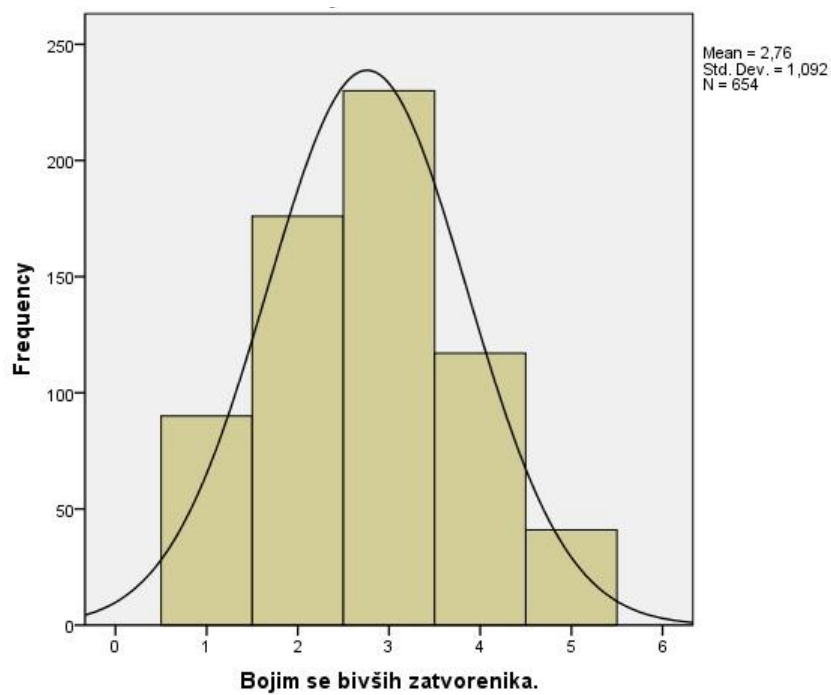
Grafički prikaz (histogram) 2

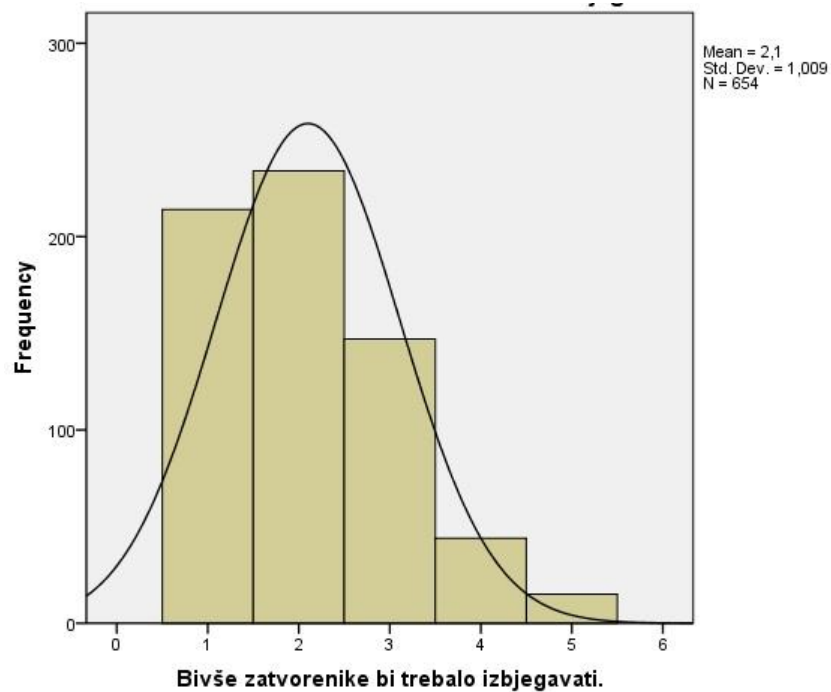
Grafički prikaz (histogram) 3

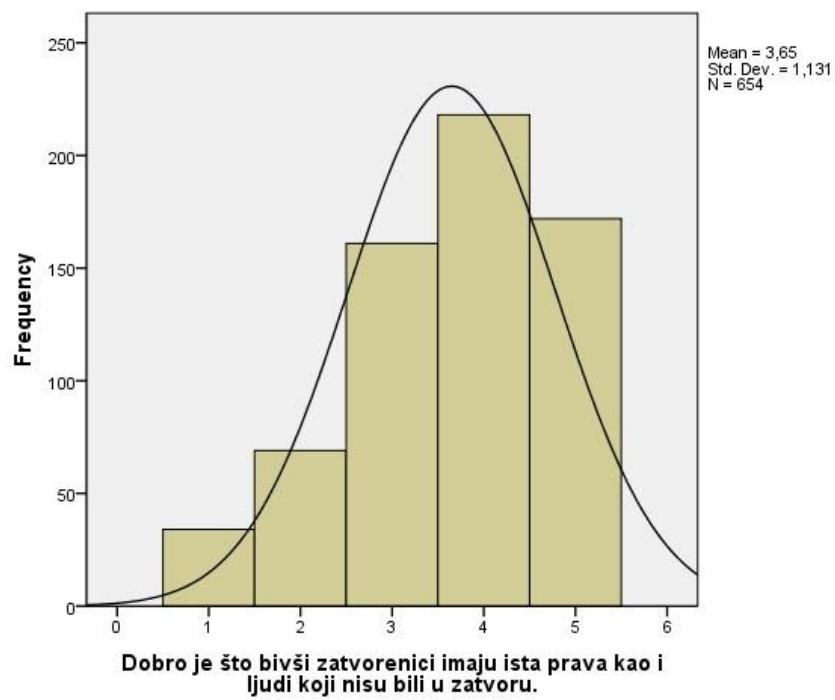
Grafički prikaz (histogram) 4

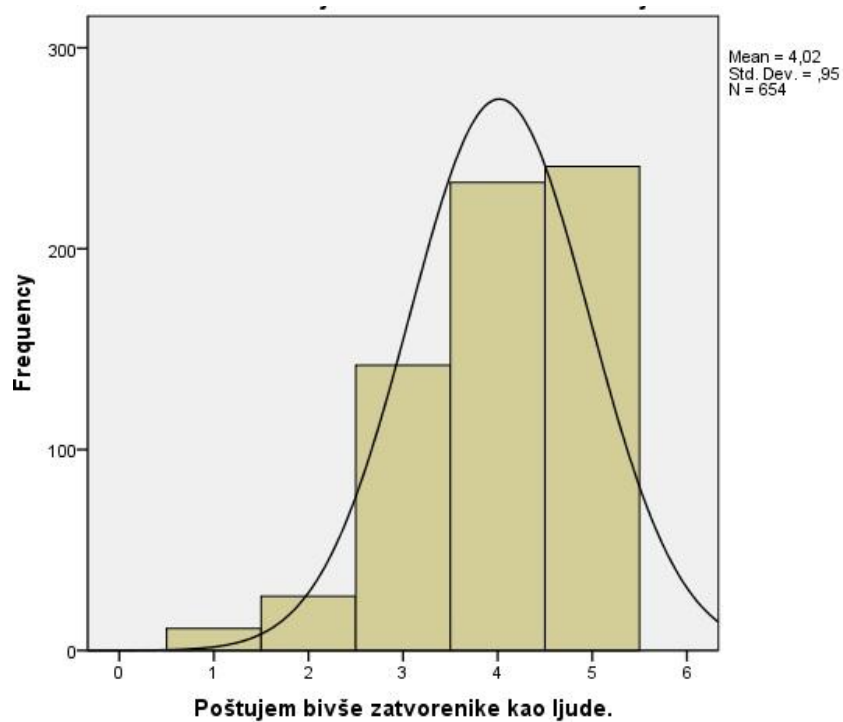
Grafički prikaz (histogram) 5

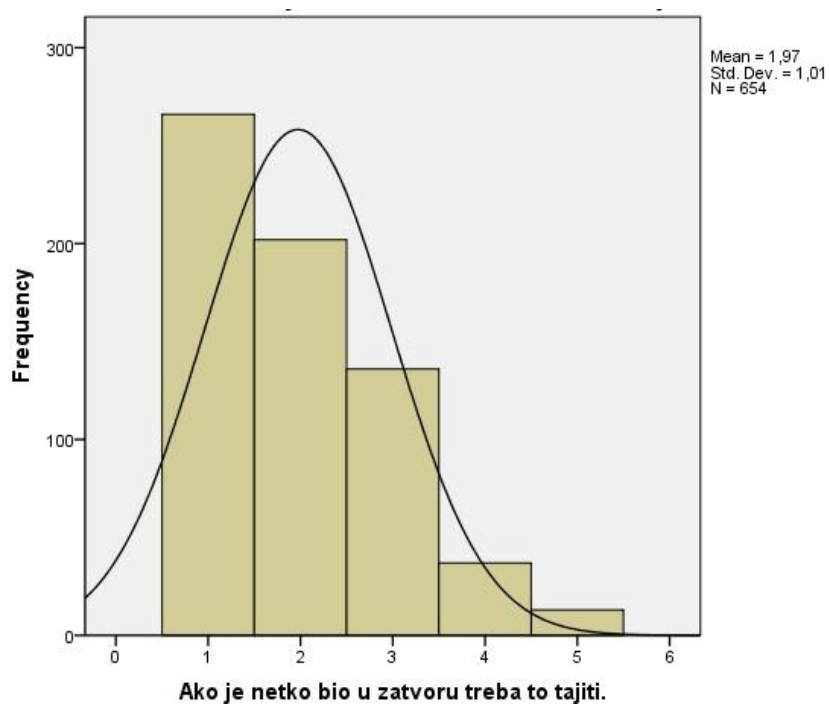
Grafički prikaz (histogram) 6

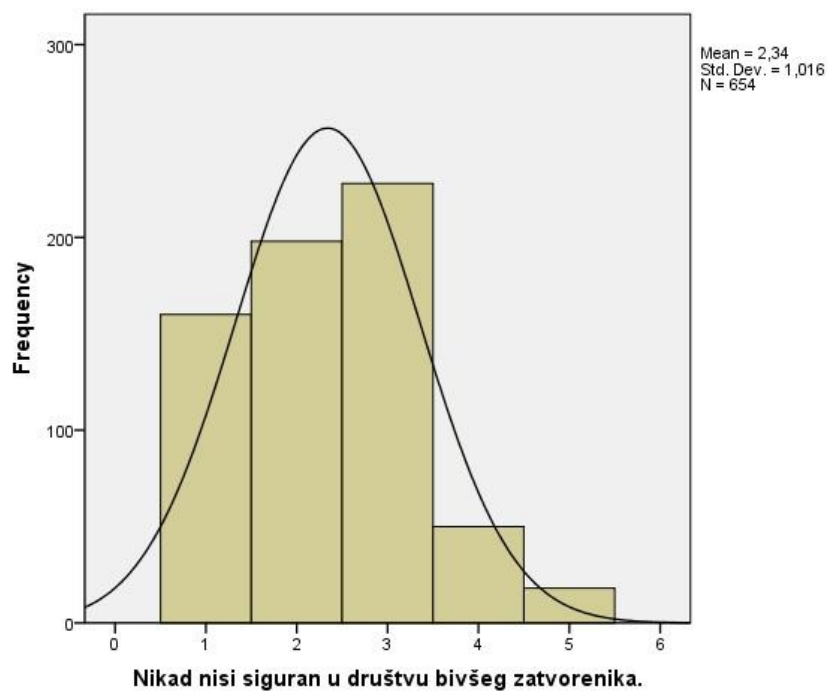
Grafički prikaz (histogram) 7

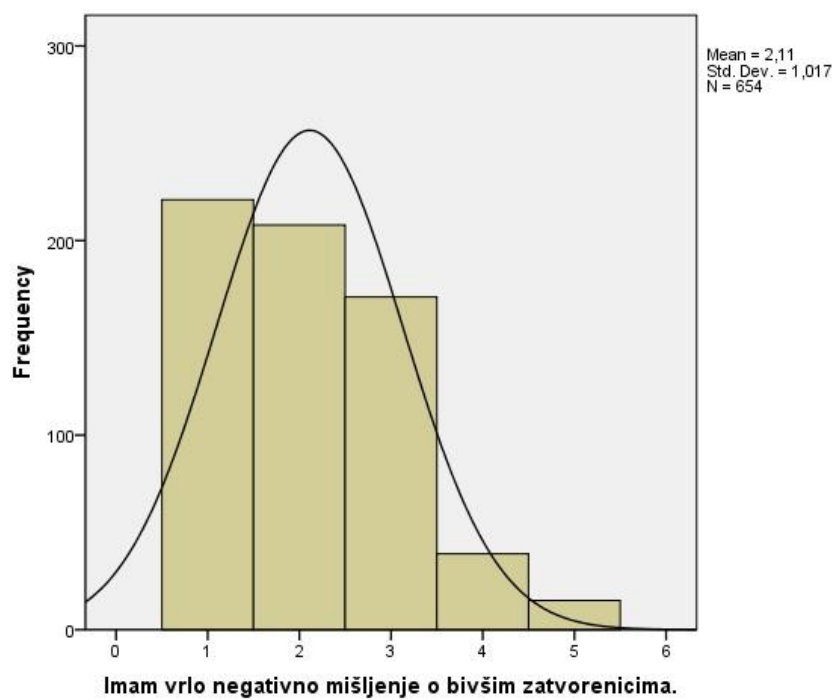
Grafički prikaz (histogram) 8

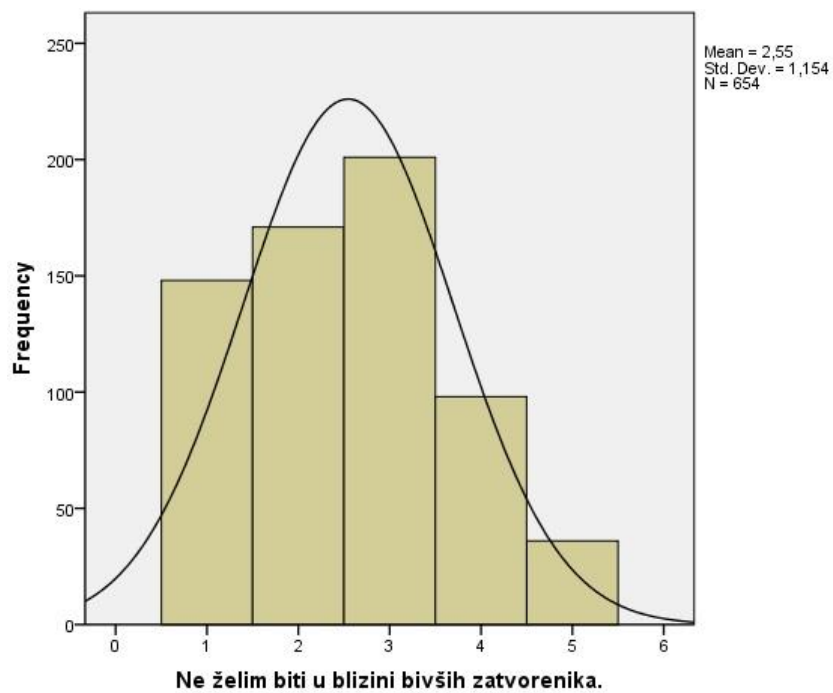
Grafički prikaz (histogram) 9

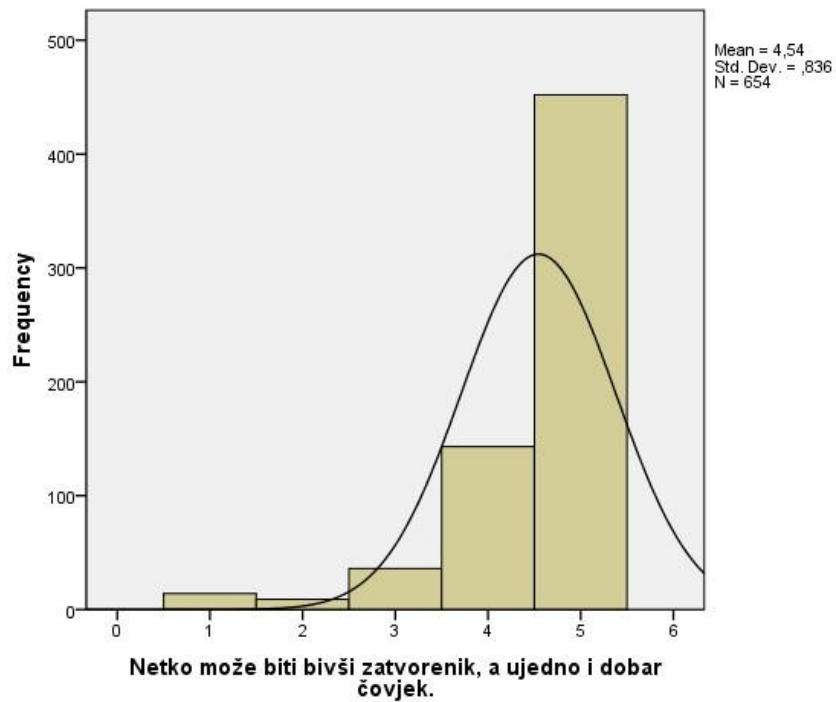
Grafički prikaz (histogram) 10

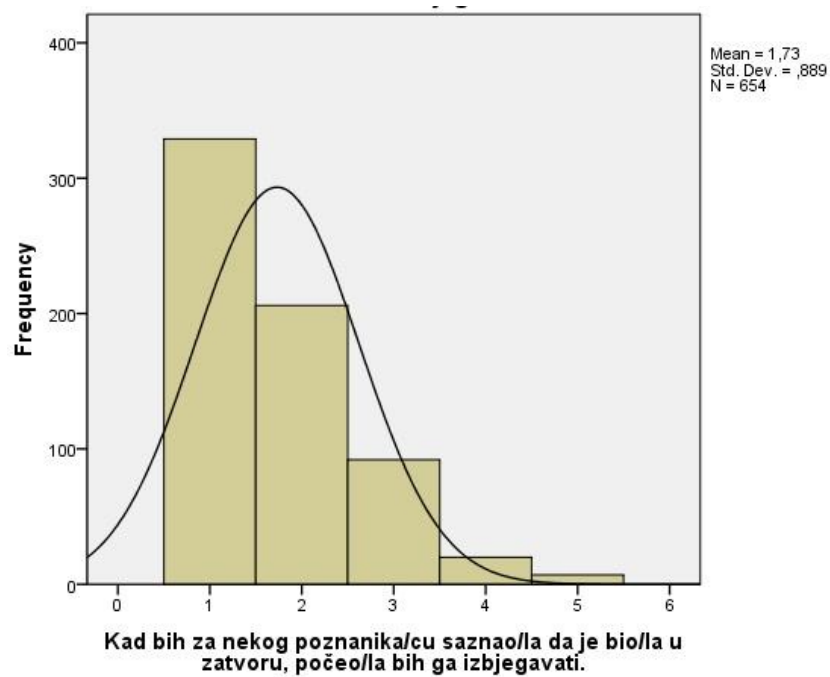
Grafički prikaz (histogram) 11

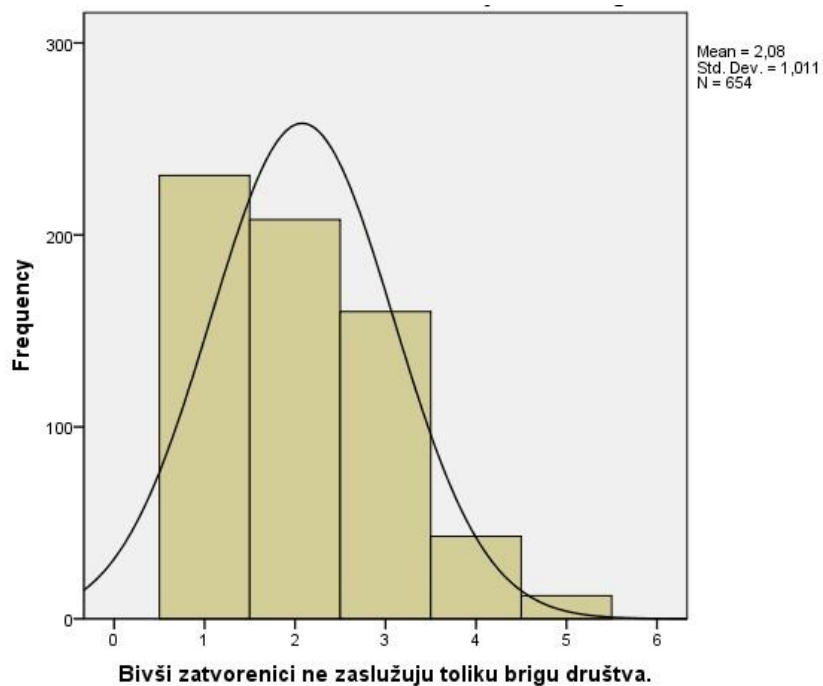
Grafički prikaz (histogram) 12

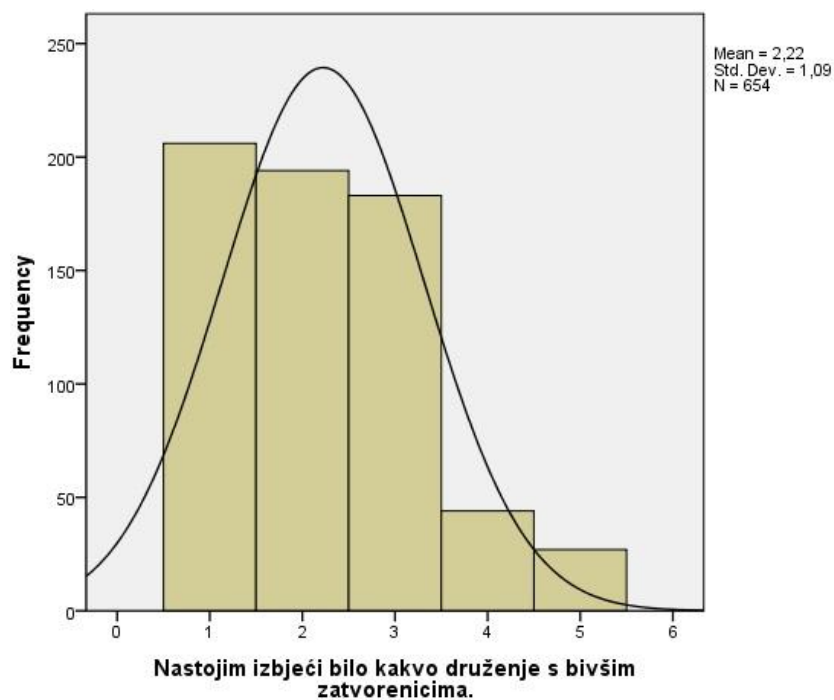
Grafički prikaz (histogram) 13

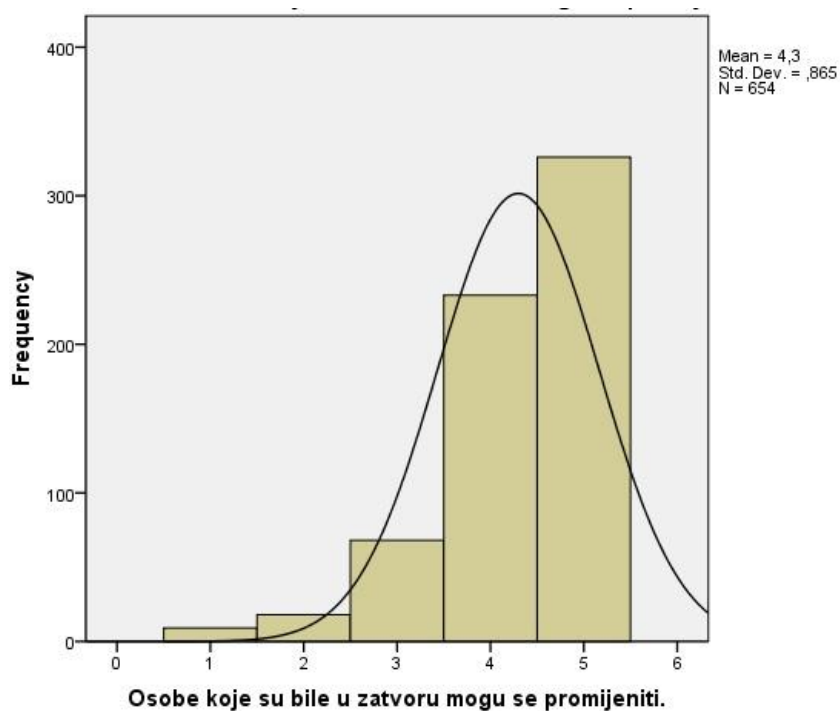
Grafički prikaz (histogram) 14

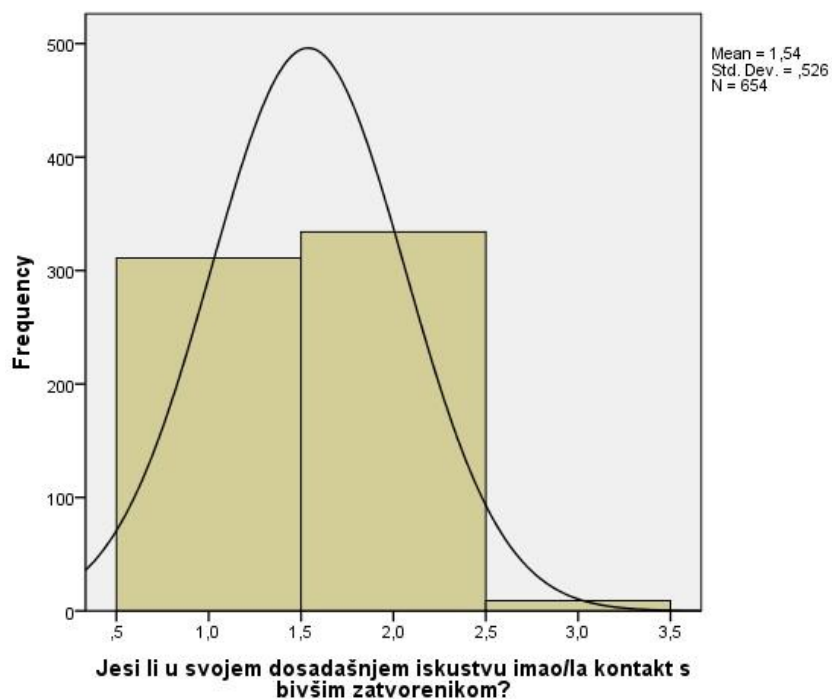
Grafički prikaz (histogram) 15

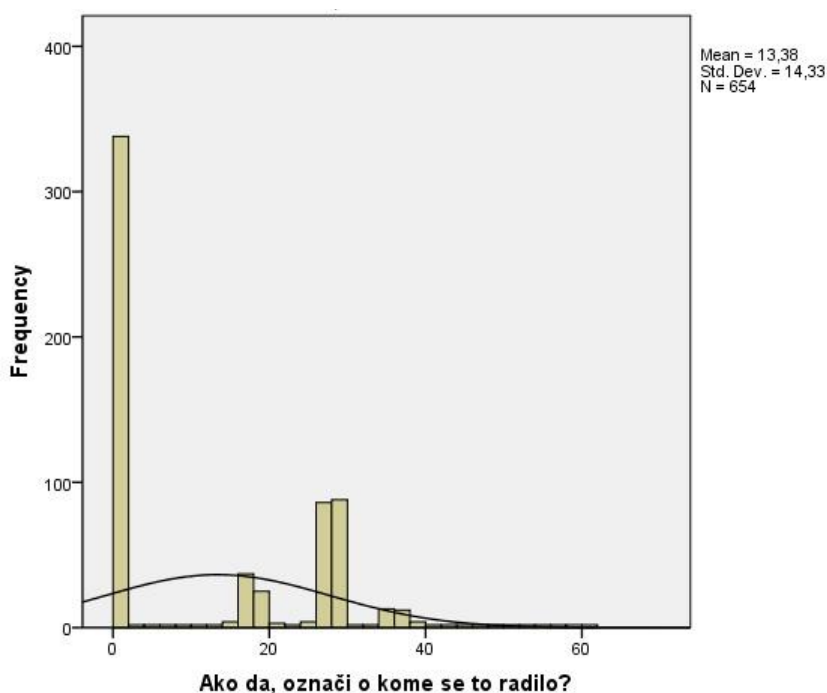
Grafički prikaz (histogram) 16

Grafički prikaz (histogram) 17

Grafički prikaz (histogram) 18

4.1. Stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima

Temeljem testiranja normalnosti distribucije, rezultati su pokazali da distribucija značajno odstupa od normalne, a vizualnom inspekcijom prethodno navedenih grafičkih prikaza (1-16) zaključeno je da su rezultati svake pojedine tvrdnje pomaknuti prema pozitivnijim stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima. To je vidljivo i iz 5. tabličnog prikaza pojedinih tvrdnji s pripadajućim medijanom i frekvencijom odgovora na stupnjeve slaganja koje otkrivaju kakvi su stavovi studenata.

Tablica 5: Prikaz frekvencija odgovora i medijana s obzirom na pojedinu tvrdnju

TVRDNJE	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	MEDIJAN
S bivšim zatvorenikom ostvario/la bih kontakt da postoji potreba.	10 (1,5)	28 (4,3)	110 (16,8)	249 (38,1)	257 (39,3)	4
Osjećam se neugodno u društvu bivšeg zatvorenika.	71 (10,9)	140 (21,4)	259 (39,6)	151 (23,1)	33 (5,0)	3
Prema bivšim zatvorenicima osjećam ljutnju.	191 (29,2)	214 (32,7)	195 (29,8)	41 (6,3)	13 (2,0)	2
Bojim se bivših zatvorenika.	90 (13,8)	176 (26,9)	230 (35,2)	117 (17,9)	41 (6,3)	3
Bivše zatvorenike bi trebalo izbjegavati.	214 (32,7)	234 (35,8)	147 (22,5)	44 (6,7)	15 (2,3)	2
Dobro je što bivši zatvorenici imaju ista prava kao i ljudi koji nisu bili u zatvoru.	34 (5,2)	69 (10,6)	161 (24,6)	218 (33,3)	172 (26,3)	4
Poštujem bivše zatvorenike kao ljude.	11 (1,7)	27 (4,1)	142 (21,7)	233 (35,6)	241 (36,9)	4
Ako je netko bio u zatvoru treba to tajiti.	266 (40,7)	202 (30,9)	136 (20,8)	37 (5,7)	13 (2,0)	2
Nikad nisi siguran u društvu bivšeg zatvorenika.	160 (24,5)	198 (30,3)	228 (34,9)	50 (7,6)	18 (2,8)	2
Imam vrlo negativno mišljenje o bivšim zatvorenicima.	221 (33,8)	208 (31,8)	171 (26,1)	39 (6,0)	15 (2,3)	2
Ne želim biti u blizini bivših zatvorenika.	148 (22,6)	171 (26,1)	201 (30,7)	98 (15,0)	36 (5,5)	3
Netko može biti bivši zatvorenik, a ujedno i dobar čovjek.	14 (2,1)	9 (1,4)	36 (5,5)	143 (21,9)	452 (69,1)	5
Kad bih za nekog poznanika/cu saznao/la da je bio/la u zatvoru, počeo/la bih ga izbjegavati.	329 (50,3)	206 (31,5)	92 (14,1)	20 (3,1)	7 (1,1)	1
Bivši zatvorenici ne zaslužuju toliku brigu društva.	231 (35,3)	208 (31,8)	160 (24,5)	43 (6,6)	12 (1,8)	2
Nastojim izbjeći bilo kakvo druženje s bivšim zatvorenicima.	206 (31,5)	194 (29,7)	183 (28,0)	44 (6,7)	27 (4,1)	2
Osobe koje su bile u zatvoru mogu se promijeniti.	9 (1,4)	18 (2,8)	68 (10,4)	233 (35,6)	326 (49,8)	4

Za prvu tvrdnju „S bivšim zatvorenikom ostvario/la bih kontakt da postoji potreba“ središnja vrijednost iznosi 4 što označava da se ispitanici slažu s navedenom tvrdnjom te je njihov stav pozitivan. Isto to se može reći i za sljedeće tvrdnje čija središnja vrijednost iznosi 4: „Dobro je što bivši zatvorenici imaju ista prava kao i ljudi koji nisu bili u zatvoru, Poštujem bivše

zatvorenike kao ljude, Osobe koje su bile u zatvoru mogu se promijeniti“, kod kojih postoji slaganje i izražen pozitivan stav.

Tvrdnje koje su u negaciji, te izražavaju stupanj ne slaganja s 2, u ovim slučajevima također iskazuju pozitivan stav ispitanika, „*Prema bivšim zatvorenicima osjećam ljutnju, Bivše zatvorenike bi trebalo izbjegavati, Ako je netko bio u zatvoru treba to tajiti, Nikad nisi siguran u društvu bivšeg zatvorenika, Imam vrlo negativno mišljenje o bivšim zatvorenicima, Bivši zatvorenici ne zaslužuju toliku brigu društva, Nastojim izbjeći bilo kakvo druženje s bivšim zatvorenicima*“. Potpuno slaganje i sukladno tome najpozitivniji stav pokazuje tvrdnja „*Netko može biti bivši zatvorenik, a ujedno i dobar čovjek*“ čija središnja vrijednost iznosi 5, ali i tvrdnja sa središnjom vrijednošću 1 čija tvrdnja glasi „*Kad bih za nekog poznanika/cu saznao/la da je bio/la u zatvoru, počeo/la bih ga izbjegavati*“. S obzirom da je ta tvrdnja u negaciji, stupanj slaganja 1 označava potpuno neslaganje s tom tvrdnjom što iskazuje potpuni pozitivan stav. Neutralan stav kod ispitanika izražen središnjom vrijednosti 3 iskazuju tvrdnje „*Osjećam se neugodno u društvu bivšeg zatvorenika, Bojim se bivših zatvorenika i Ne želim biti u blizini bivših zatvorenika*“ koje su usmjerene na osjećaj neugode i strah od zatvorenika.

Na temelju dobivenih rezultata, moguće je zaključiti da su stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima pozitivni, dok tvrdnje vezane uz strah i neugodnost u društvu bivših zatvorenika iskazuju neutralan stav.

Dakle s obzirom na navedeno, prva hipoteza je potvrđena, a njoj u prilog govore i pozitivni rezultati istraživanja o stavovima prema osuđenima koji su provedeni u Hrvatskoj na općoj populaciji. Rezultati pokazuju da više od 50% ispitanika prihvaća bivše zatvorenike pri povratku u zajednicu te razumiju ciljeve rehabilitacije (Buđanovac i Mikšaj-Todorović, 2002). Stoga, oni iskazuju pozitivne stavove prema zatvorenicima te bivšim zatvorenicima, a isto to je dobiveno i na slovenskom uzorku.

Rezultati istraživanja Lotar i sur. (2008) pokazali su da javnost ima pozitivniji stav prema počiniteljicama kaznenog djela.

Za populaciju bivših zatvorenika u istraživanju stavova poslodavaca dobiveni su rezultati koji pokazuju da i oni imaju pozitivan stav prema bivšim zatvorenicima i razumiju svoju ulogu u njihovoj reintegraciji (Sobota, 2013).

4.2. Razlike u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu s obzirom na spol

Nakon potvrde prve hipoteze da su stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima pozitivni, potrebno je provjeriti postoji li razlika s obzirom na spol. S obzirom da je testiranjem normalnosti distribucije dobiveno da distribucija značajno odstupa od normalne ($p=0,001$), u svrhu testiranja razlika u stavovima s obzirom na spol korišten je neparametrijski postupak Mann-Whitney test.

U tablici 6 je prikazano u kojim tvrdnjama postoji statistički značajna razlika kako bi se hipoteza potvrdila. Međutim, rezultati pokazuju da samo u 3 tvrdnje postoji statistički značajna razlika: „*Bojim se bivših zatvorenika*“ ($p_1= 0.001$), „*Ako je netko bio u zatvoru treba to tajiti*“ ($p_2=0.008$) i „*Bivši zatvorenici ne zaslužuju toliku brigu društva*“ ($p_3=0.001$). U te tri tvrdnje postoji statistički značajna razlika u stavovima između muških i ženskih ispitanika ovog istraživanja. Kako bismo provjerili u kojem smjeru je ta razlika značajna, tablica 7 prikazuje rangove rezultata s obzirom na spol. Za navedene tvrdnje vidljivo je da za „*Ako je netko bio u zatvoru treba to tajiti*“ ($AS=347,91$) i „*Bivši zatvorenici ne zaslužuju toliku brigu društva*“ ($AS=355,64$), veće rezultate postižu ženske ispitanice, a s obzirom da su tvrdnje u negativu, veći rezultati označavaju i veće slaganje s tvrdnjom i time i negativniji stav u odnosu na muške ispitanike koji iskazuju manje rezultate. Zanimljivo je da za tvrdnju „*Bojim se bivših zatvorenika*“ muški ispitanici postižu veće rezultate ($AS=359,13$) što također iskazuje njihov negativniji stav za tu tvrdnju u odnosu na ženske ispitanice.

Iz navedenog je moguće zaključiti da je postavljena hipoteza samo manjim djelom potvrđena jer su od 16 tvrdnji, samo na 3 pronađene statistički značajne razlike i to u smjeru negativnijeg stava. Također, od ove tri tvrdnje, dobiveno je da su razlike usmjerene prema negativnijem stavu ženskih ispitanica što djelomično ide u prilog navedenoj hipotezi. Kao zanimljiv podatak je i taj da muški ispitanici iskazuju veći strah od bivših zatvorenika, u odnosu na ženske ispitanice.

Murphy i Brown (2000) u svom istraživanju su dobili rezultate koji su pokazali da nema statistički značajne razlike između spola i zanimanja prema zatvorenicima. Međutim u istraživanju Lotar i sur. (2008) dobiveno je da muški ispitanici, za razliku od ženskih ispitanica, imaju pozitivnije stavove prema počiniteljima bez obzira na spol što odgovara rezultatima ovog istraživanja.

Tablica 6: Prikaz rezultata značajnosti i Mann-Whitneyevog testa

	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Sig.
S bivšim zatvorenikom ostvario/la bih kontakt da postoji potreba.	50385,500	93456,500	-1,110	,267
Osjećam se neugodno u društvu bivšeg zatvorenika.	48495,000	91566,000	-1,911	,056
Prema bivšim zatvorenicima osjećam ljutnju.	51273,500	94344,500	-,702	,482
Bojim se bivših zatvorenika.	41468,500	84539,500	-4,932	,000
Bivše zatvorenike bi trebalo izbjegavati.	51046,500	116387,500	-,804	,421
Dobro je što bivši zatvorenici imaju ista prava kao i ljudi koji nisu bili u zatvoru.	52205,500	117546,500	-,294	,769
Poštujem bivše zatvorenike kao ljude.	49250,500	92321,500	-1,600	,110
Ako je netko bio u zatvoru treba to tajiti.	46906,500	112247,500	-2,632	,008
Nikad nisi siguran u društvu bivšeg zatvorenika.	52769,500	118110,500	-,051	,959
Imam vrlo negativno mišljenje o bivšim zatvorenicima.	50748,000	116089,000	-,932	,351
Ne želim biti u blizini bivših zatvorenika.	52247,500	95318,500	-,275	,784
Netko može biti bivši zatvorenik, a ujedno i dobar čovjek.	51689,500	117030,500	-,614	,540
Kad bih za nekog poznanika/cu saznao/la da je bio/la u zatvoru, počeo/la bih ga izbjegavati.	50876,500	116217,500	-,913	,361
Bivši zatvorenici ne zaslužuju toliku brigu društva.	44641,000	109982,000	-3,600	,000
Nastojim izbjeći bilo kakvo druženje s bivšim zatvorenicima.	49194,500	114535,500	-1,602	,109
Osobe koje su bile u zatvoru mogu se promijeniti.	51664,500	117005,500	-,558	,577

Tablica 7: Prikaz rangova pojedine tvrdnje s obzirom na spol

	SPOL	N	AS	SUMA
S bivšim zatvorenikom ostvario/la bih kontakt da postoji potreba.	M	361	334,43	120728,50
	Ž	293	318,96	93456,50
Osjećam se neugodno u društvu bivšeg zatvorenika.	M	361	339,66	122619,00
	Ž	293	312,51	91566,00
Prema bivšim zatvorenicima osjećam ljutnju.	M	361	331,97	119840,50
	Ž	293	321,99	94344,50
Bojim se bivših zatvorenika.	M	361	359,13	129645,50
	Ž	293	288,53	84539,50
Bivše zatvorenike bi trebalo izbjegavati.	M	361	322,40	116387,50
	Ž	293	333,78	97797,50
Dobro je što bivši zatvorenici imaju ista prava kao i ljudi koji nisu bili u zatvoru.	M	361	325,61	117546,50
	Ž	293	329,82	96638,50
Poštujem bivše zatvorenike kao ljude.	M	361	337,57	121863,50
	Ž	293	315,09	92321,50
Ako je netko bio u zatvoru treba to tajiti.	M	361	310,93	112247,50
	Ž	293	347,91	101937,50
Nikad nisi siguran u društvu bivšeg zatvorenika.	M	361	327,18	118110,50
	Ž	293	327,90	96074,50
Imam vrlo negativno mišljenje o bivšim zatvorenicima.	M	361	321,58	116089,00
	Ž	293	334,80	98096,00
Ne želim biti u blizini bivših zatvorenika.	M	361	329,27	118866,50
	Ž	293	325,32	95318,50
Netko može biti bivši zatvorenik, a ujedno i dobar čovjek.	M	361	324,18	117030,50
	Ž	293	331,59	97154,50
Kad bih za nekog poznanika/cu saznao/la da je bio/la u zatvoru, počeo/la bih ga izbjegavati.	M	361	321,93	116217,50
	Ž	293	334,36	97967,50
Bivši zatvorenici ne zaslužuju toliku brigu društva.	M	361	304,66	109982,00
	Ž	293	355,64	104203,00
Nastojim izbjeći bilo kakvo druženje s bivšim zatvorenicima.	M	361	317,27	114535,50
	Ž	293	340,10	99649,50
Osobe koje su bile u zatvoru mogu se promijeniti.	M	361	324,11	117005,50
	Ž	293	331,67	97179,50

LEGENDA:

N – broj ispitanika

AS – aritmetička sredina rangova

SUMA – suma rangova

4.3. Razlike u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu s obzirom na područje studiranja

Temeljem testiranja distribucije Kolmogorov Smirnov testom dobiveno je da distribucija statistički značajno odstupa od normalne pa je u daljnjoj analizi primijenjen Kruskal Wallisov test za testiranje razlika između više nezavisnih skupina odnosno znanstvenih područja studiranja. Rezultati provedenog testa pokazuju da postoji statistički značajna razlika za 6 tvrdnji: „*S bivšim zatvorenikom ostvario/la bih kontakt da postoji potreba*“ ($p=0,001$), „*Dobro je što bivši zatvorenici imaju ista prava kao i drugi ljudi koji nisu bili u zatvoru*“ ($p=0,050$), „*Poštujem bivše zatvorenike kao ljude*“ ($p=0,041$), „*Nikad nisi siguran u društvu bivšeg zatvorenika*“ ($p=0,001$), „*Netko može biti bivši zatvorenik, a ujedno i dobar čovjek*“ ($p=0,005$), i „*Bivši zatvorenici ne zaslužuju toliku brigu društva*“ ($p=0,001$).

Uvidom u prosječne rangove na navedenim tvrdnjama s obzirom na područja studiranja, vidljivo je da za tvrdnju „*S bivšim zatvorenikom ostvario/la bih kontakt da postoji potreba*“ najveće prosječne rezultate, a time i najpozitivniji stav postižu studenti umjetničkog područja (399,50) iza kojih slijede biomedicinska (385,96), humanistička (374,62), prirodna (364,98) i društvena (330,51) područja. Kao najmanje rezultate i negativne stavove iskazuju studenti biotehničkog (284,32) i tehničkog (292,14) područja studiranja. Za tvrdnju „*Dobro je što bivši zatvorenici imaju ista prava kao i drugi ljudi koji nisu bili u zatvoru*“ najmanje rezultate postižu biotehnička (274,23) i biomedicinska (312,08) područja studiranja dok najveći prosječni rezultat postižu studenti umjetničkog (407,83), prirodnog (371,29), tehničkog (339,97), humanističkog (336,46) i društvenog (327,85) područja studiranja. Studenti umjetničkog područja studiranja su pokazali i najveće prosječne rezultate za tvrdnju „*Poštujem bivše zatvorenike kao ljude*“, iza kojih slijedi humanističko (353,96), biomedicinsko (344,82) i društveno (335,40) područje dok s najmanjim rezultatima i negativnijim stavovima iskazuju studenti biotehničkog (279,46) i tehničkog (317,05) i prirodnog (329,27) područja studiranja. Na tvrdnji „*Nikad nisi siguran u društvu bivšeg zatvorenika*“ najmanje i pozitivnije rezultate postižu studenti umjetničkog (294,00), humanističkog (300,23), društvenog (304,20) i prirodnog (309,20) područja dok najveće i negativnije stavove postižu studenti biotehničkog (395,72), tehničkog (350,76) i biomedicinskog (315,46) područja studiranja. Također najveće rezultate postižu studenti umjetničkog (428,50), humanističkog (363,81) i društvenog (335,11) područja za tvrdnju „*Netko može biti bivši zatvorenik, a ujedno i dobar čovjek*“, dok najmanje studenti biotehničkog (282,17), biomedicinskog (292,46), prirodnog (317,43) te tehničkog (322,22) područja studiranja. Posljednja tvrdnja „*Bivši zatvorenici ne zaslužuju toliku brigu društva*“

je s najmanjim prosječnim rezultatima i pozitivnijim stavom prisutna kod studenata umjetničkog (152,58), biomedicinskog (285,92), humanističkog (289,34) i društvenog (306,56) područja, dok su najveći rezultati i sukladno negativno postavljenoj tvrdnji, negativni stavovi, postignuti kod studenata biotehničkog (385,81) i tehničkog (364,88) područja studiranja.

Zaključno, najmanje ili najveće prosječne rezultate, ovisno o postavljenoj tvrdnji, postižu biotehnička i tehnička znanstvena područja studiranja, ali i biomedicinska. Pozitivniji stavovi vidljivi su kod studenata umjetničkog područja (u svim tvrdnjama), ali se to ne može uzeti kao valjano jer je od ukupnog uzorka (N=654), samo 6 studenata bilo s umjetničkog područja. Osim njih, najveće prosječne rezultate i pozitivne stavove postižu studenti humanističkih i društvenih područja studiranja dok prirodne znanosti variraju ovisno o tvrdnji. To se i očekivalo s obzirom da se humanistički i društveni fakulteti više usmjeravaju na osposobljavanje za rad sa socijalno isključenim društvenim skupinama od kojih su zasigurno i bivši zatvorenici. Za prve dvije tvrdnje, studenti tehničkih i prirodnih područja su iskazali pozitivniji stav od humanističkih i društvenih područja studiranja.

U istraživanju koje su proveli Kjelsberg, Skoglund, Rustad (2007), rezultati su pokazali da studenti pokazuju pozitivne stavove, prema kojima postoji razlika s obzirom na fakultet. Prema tome, studenti poslovnog menadžmenta iskazuju negativnije stavove u odnosu na studente sestrinstva.

Moguće je zaključiti da je i ova hipoteza djelomično potvrđena jer su u 6 od 16 tvrdnji pronađene statistički značajne razlike u stavovima studenata različitih područja studiranja prema bivšim zatvorenicima.

4.4. Razlike u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu s obzirom na iskustvo kontakta s bivšim zatvorenicima

Provođenim Mann Whitneyevim testom utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima s obzirom na kontakt u svim tvrdnjama, osim dvije (Tablica 8) „*Ako je netko bio u zatvoru treba to tajiti*“ i „*Osobe koje su bile u zatvoru mogu se promijeniti*“. Kod te dvije tvrdnje je uočeno da ne postoji statistički značajna razlika u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu s obzirom na kontakt s bivšim zatvorenikom. U svim ostalim tvrdnjama je pronađena razlika, što znači da postoji statistički značajna razlika u stavovima prema bivšim zatvorenicima između onih koji su s njima imali kontakt i onima koji nisu. Rezultati koji prikazuju rangove rezultata s obzirom na kontakt/iskustvo s bivšim zatvorenikom prikazani su u tablici 9 i prikazuju u kojem smjeru postoji statistička značajnost odnosno jesu li pozitivniji stavovi onih studenata koji su s bivšim zatvorenicima imali određeni kontakt ili onih koji nisu imali nikakvo iskustvo s njima. Prema rezultatima, stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu su pozitivniji ako su imali iskustvo, kontakt s bivšim zatvorenikom. O tome svjedoče i primjeri prikazani u tablici 9. Primjerice, za tvrdnju „*S bivšim zatvorenikom ostvario/la bih kontakt da postoji potreba*“ oni koji su imali kontakt postižu više srednje rezultate (360,07) od onih koji s njima nisu imali kontakt (288,48) što znači da studenti koji su imali kontakt s bivšim zatvorenicima za ovu tvrdnju iskazuju pozitivniji stav od onih koji nisu imali iskustvo kontakta s bivšim zatvorenicima. Također, određene tvrdnje su prikazane u negaciji poput, „*Osjećam se neugodno u društvu bivšeg zatvorenika*“, gdje oni studenti koji su imali kontakt s bivšim zatvorenicima prikazuju niže srednje rezultate (284,62) od onih koji s njima nisu imali kontakt (358,74). U toj tvrdnji niži srednji rezultati prikazuju pozitivniji stav od prethodno navedene tvrdnje kod koje viši rezultati prikazuju pozitivniji stav. Većina preostalih tvrdnji je u negaciji i stoga niži srednji rezultati za kontakt s bivšim zatvorenikom predstavljaju pozitivnije stavove studenata Sveučilišta u Zagrebu.

Rezultati ostalih istraživanja su pokazali da oni koji su bili u interakciji s bivšim zatvorenicima imali su pozitivnije stavove od onih koji s njima nisu bili u kontaktu. U tim slučajevima došlo je do neutraliziranja stavova o bivšim zatvorenicima kao opasnim i nepoštenim ljudima. Oni koji su imali bilo kakav kontakt s njima gledat će ih manje kao opasne i nepouz dane. Prema tome, iskustvo kontakta s bivšim zatvorenikom se može gledati kao prediktor stavova prema njima (Hirschfield i Piquero, 2010). Također, u Hrvatskoj istraživanje o stavovima prema osuđenima pokazuje da ispitanici imaju pozitivan stav prema njima, a često je tome zaslužno njihovo osobno iskustvo s osuđenima. Rezultati su

pokazali da je 60% ispitanika poznavalo nekog osuđenika, dok je njih 50% poznavalo žrtvu zločina (Buđanovac i Mikšaj-Todorović, 2002). Kvalitativno istraživanje Boaga i Wilsona (2013) pokazalo je da studenti koji su imali kontakt sa zatvorenicima, to je utjecalo na povećanje njihove tolerancije i empatije prema njima. Istraživanja su pokazala (Angermeyer i sur., 2004; Corrigan i sur., 2011, prema Arnal, 2014) da kontakti s članovima određenih stigmatiziranih zajednica utječu na promjenu odnosno smanjenje stigmatiziranosti, ne samo pojedinaca već i određene ukupne stigmatizirane zajednice.

Temeljem dobivenih rezultata istraživanja, potvrđena je četvrta postavljena hipoteza da postoji razlika u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima s obzirom na kontakt/iskustvo s njima. Također, u prilog dobivenih rezultata idu i prethodno navedena istraživanja.

Tablica 8: *Prikaz rezultata značajnosti i Mann-Whitneyevog testa*

	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Sig.
S bivšim zatvorenikom ostvario/la bih kontakt da postoji potreba.	40407,000	96352,000	-5,201	,000
Osjećam se neugodno u društvu bivšeg zatvorenika.	40000,000	88516,000	-5,278	,000
Prema bivšim zatvorenicima osjećam ljutnju.	43179,000	91695,000	-3,877	,000
Bojim se bivših zatvorenika.	35512,000	84028,000	-7,209	,000
Bivše zatvorenike bi trebalo izbjegavati.	39438,000	87954,000	-5,548	,000
Dobro je što bivši zatvorenici imaju ista prava kao i ljudi koji nisu bili u zatvoru.	43933,000	99878,000	-3,514	,000
Poštujem bivše zatvorenike kao ljude.	42967,000	98912,000	-4,012	,000
Ako je netko bio u zatvoru treba to tajiti.	49644,000	98160,000	-1,025	,305
Nikad nisi siguran u društvu bivšeg zatvorenika.	37042,000	85558,000	-6,586	,000
Imam vrlo negativno mišljenje o bivšim zatvorenicima.	40572,000	89088,000	-5,036	,000
Ne želim biti u blizini bivših zatvorenika.	39199,000	87715,000	-5,563	,000
Netko može biti bivši zatvorenik, a ujedno i dobar čovjek.	42877,000	98822,000	-4,713	,000
Kad bih za nekog poznanika/cu saznao/la da je bio/la u zatvoru, počeo/la bih ga izbjegavati.	39114,000	87630,000	-5,923	,000
Bivši zatvorenici ne zaslužuju toliku brigu društva.	45971,500	94487,500	-2,646	,008
Nastojim izbjeći bilo kakvo druženje s bivšim zatvorenicima.	40453,500	88969,500	-5,062	,000
Osobe koje su bile u zatvoru mogu se promijeniti.	47847,500	103792,500	-1,899	,058

Tablica 9: Prikaz rangova pojedine tvrdnje s obzirom na spol

	SPOL	N	AS	SUMA
S bivšim zatvorenikom ostvario/la bih kontakt da postoji potreba.	DA	311	360,07	111983,00
	NE	334	288,48	96352,00
Osjećam se neugodno u društvu bivšeg zatvorenika.	DA	311	284,62	88516,00
	NE	334	358,74	119819,00
Prema bivšim zatvorenicima osjećam ljutnju.	DA	311	294,84	91695,00
	NE	334	349,22	116640,00
Bojim se bivših zatvorenika.	DA	311	270,19	84028,00
	NE	334	372,18	124307,00
Bivše zatvorenike bi trebalo izbjegavati.	DA	311	282,81	87954,00
	NE	334	360,42	120381,00
Dobro je što bivši zatvorenici imaju ista prava kao i ljudi koji nisu bili u zatvoru.	DA	311	348,74	108457,00
	NE	334	299,04	99878,00
Poštujem bivše zatvorenike kao ljude.	DA	311	351,84	109423,00
	NE	334	296,14	98912,00
Ako je netko bio u zatvoru treba to tajiti.	DA	311	315,63	98160,00
	NE	334	329,87	110175,00
Nikad nisi siguran u društvu bivšeg zatvorenika.	DA	311	275,11	85558,00
	NE	334	367,60	122777,00
Imam vrlo negativno mišljenje o bivšim zatvorenicima.	DA	311	286,46	89088,00
	NE	334	357,03	119247,00
Ne želim biti u blizini bivših zatvorenika.	DA	311	282,04	87715,00
	NE	334	361,14	120620,00
Netko može biti bivši zatvorenik, a ujedno i dobar čovjek.	DA	311	352,13	109513,00
	NE	334	295,87	98822,00
Kad bih za nekog poznanika/cu saznao/la da je bio/la u zatvoru, počeo/la bih ga izbjegavati.	DA	311	281,77	87630,00
	NE	334	361,39	120705,00
Bivši zatvorenici ne zaslužuju toliku brigu društva.	DA	311	303,82	94487,50
	NE	334	340,86	113847,50
Nastojim izbjeći bilo kakvo druženje s bivšim zatvorenicima.	DA	311	286,08	88969,50
	NE	334	357,38	119365,50
Osobe koje su bile u zatvoru mogu se promijeniti.	DA	311	336,15	104542,50
	NE	334	310,76	103792,50

LEGENDA:

N – broj ispitanika

AS – aritmetička sredina rangova

SUMA – suma rangova

Nakon identificiranja stavova studenata Sveučilišta u Zagrebu s obzirom na iskustvo kontakta s bivšim zatvorenicima gdje je dobiveno da su pozitivniji stavovi studenata koji su iskustvo kontakta imali, vrijedno je spomeniti tko su bili bivši zatvorenici s kojima su imali kontakt. Od ukupnog broja ispitanika (N=654) njih 307 (46,94%), skoro polovica imala je iskustvo kontakta s bivšim zatvorenicima. Ispitanici (N=307) su naveli da bivši zatvorenici s kojima su imali iskustvo kontakta su:

Susjed – 28,35%

Prijatelj - 28,01%

Poznanik – 16,61%

Član šire obitelji – 12,05%

Član uže obitelji - 8,47%

Praksa – 6,51%

Zanimljivo je da su općenito rezultati istraživanja pokazali pozitivne stavove studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima bez obzira na to jesu li imali kontakt s njima ili ne, a također stavovi su pozitivniji za one studente koji su iskustvo kontakta imali.

5. ZAKLJUČAK

Bivši zatvorenici su jedna od skupina s kojima će društvo ili određeni pojedinci prije ili kasnije doći u kontakt. Većina ih već ima formiran stav prema njima, ovisno o iskustvu i brojnim drugim čimbenicima, koji može biti pozitivan ili negativan. U ovom provedenom istraživanju su u fokusu bili stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu. Na uzorku od 654 studenata Sveučilišta u Zagrebu (podjednak broj muških i ženskih ispitanika) dobiveni su sljedeći rezultati prema bivšim zatvorenicima:

- 1) Utvrđeno je da su stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima pozitivni. To je u skladu s očekivanjima i postavljenom prvom hipotezom. Samo na dvije tvrdnje je pronađen neutralan stav stoga je moguće zaključiti da je prva hipoteza potvrđena. Njoj u prilog govore i rezultati istraživanja Sobote (2013), ali na populaciji poslodavaca gdje je dobiveno da poslodavci imaju pozitivan stav prema bivšim zatvorenicima i shvaćaju svoju ulogu u njihovoj reintegraciji. Naime nisu pronađena istraživanja stavova studenata prema bivšim zatvorenicima, ali ovi rezultati su u skladu s istraživanjima u kojima su dobiveni pozitivni stavovi prema zatvorenicima. Moguće je da ne postoji razlika u stavovima prema zatvorenicima i prema bivšim zatvorenicima, ali to je samo pretpostavka koju je potrebno dodatno istražiti.
- 2) Utvrđeno je da postoji djelomična razlika u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima s obzirom na spol ispitanika jer je samo u tri tvrdnje pronađena statistički značajna razlika u smjeru pozitivnijih stavova muških ispitanika. To je u skladu s očekivanjima i postavljenom drugom hipotezom iako je statistički značajna razlika pronađena samo u tri tvrdnje. Pronađena su samo dva istraživanja koja idu u prilog postavljenoj hipotezi i dobivenim rezultatima.
- 3) Utvrđeno je da postoji djelomična statistički značajna razlika u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima s obzirom na područje studiranja koja je pronađena u šest tvrdnji. Sukladno očekivanjima i postavljenom trećom hipotezom, pozitivniji stavovi su pronađeni kod studenata humanističkog, društvenog i umjetničkog područja studiranja. Pri čemu nije moguće generalizirati pozitivne rezultate studenata umjetničkog područja studiranja jer je u istraživanju sudjelovalo samo njih šestoro. Također, sukladno očekivanjima studenti biotehničkog, tehničkog i biomedicinskog područja studiranja pokazali su negativnije stavove, dok su studenti prirodnog područja studiranja iskazali neutralne stavove. Tome u prilog govori i samo jedno pronađeno istraživanje.

- 4) Utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika u stavovima studenata Sveučilišta u Zagrebu s obzirom na iskustvo kontakta s bivšim zatvorenicima. To je u skladu s očekivanjima te je potvrđena i četvrta hipoteza. Kao što je pretpostavljeno, studenti koji su imali iskustvo kontakta s bivšim zatvorenicima imaju i pozitivnije stavove prema njima za razliku od onih koji to iskustvo nisu imali. Tome u prilog govori i nekoliko pronađenih istraživanja. Jedno od njih je specifično za populaciju bivših zatvorenika Hirschfield i Piquero (2010) te istraživanja Angermeyer i sur. (2004; Corrigan i sur., 2011, prema Arnal, 2014), dok su ostala s obzirom na zatvorenike općenito.

Zaključno, važno je istaknuti da su dobiveni zanimljivi rezultati koji pokazuju pozitivne stavove studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima. Njihovim uvidom moguće je raditi na unaprjeđivanju socijalne reintegracije koja je važna za njihovu potpunu rehabilitaciju. Iako se ovo istraživanje odnosi samo na populaciju studenata ograničenu na Sveučilište u Zagrebu, dobar je potencijal za daljnja istraživanja i razmatranja rada na razvitku programa poslijepenalne pomoći koja je zasigurno važna. Također, populacija studenata je visokoobrazovana i pretpostavka je da imaju veću moć u formiranju budućeg društva radeći na visokim i važnim pozicijama. Ako su njihovi stavovi prema bivšim zatvorenicima pozitivni, postoji nada da će se u budućnosti položaj marginalizirane skupine zatvorenika i bivših zatvorenika popraviti.

6. LITERATURA

Arnal, A. R. (2014). *Changing attitudes: A research on attitudes of religious groups towards former prisoners reentry*, Dissertation. Glasgow: University of Glasgow.

Aronson, E., Wilson T.D., Akert, R.M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.

Bajs, M. (2003). *Stavovi srednjoškolaca prema psihičkim bolesnicima, narkomanima i alkoholičarima i njihovo predviđanje na osnovu kauzalnih atribucija, kontakta i samoprocjene znanja*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu: Filozofski fakultet.

Begin, G., Couture, H. (1980). Construction and Validation of a Scale for Attitudes Toward Prisoners and Ex-prisoners. *Canadian Journal of Criminology*, 22 (4), 390-403.

Boag, E. M., Wilson, D. (2013). Does engaging with serious offenders change students' attitude and empathy toward offenders? A thematic analysis. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 24 (6), 699-712.

Brown, S. (1999). Public attitudes toward the treatment of sex offenders. *Legal and Criminological Psychology*, 4, 239-252.

Budanovac, A., Mikšaj-Todorović, Lj. (2002). Stavovi prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji na slovenskom i hrvatskom uzorku ispitanika. *Kriminologija i socijalna integracija*, 10 (2), 153-160.

Budanovac, A., Mikšaj-Todorović, Lj., Kanduč, Z. (2002). Faktorska struktura stavova prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji na slovenskom i hrvatskom uzorku ispitanika. *Kriminologija i socijalna integracija*, 10 (1), 25-34.

Chui, W. H., Cheng, K.K. (2014). A Comparison of Attitudes Toward Prisoners of Religious and Non-Religious College Students in Hong Kong. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1-13.

Church, W. T., Baldwin, J., Brannen, D. N., Clements, C. B. (2009). An Exploratory Study of Social Work Students' Attitudes toward Mentally Ill Offenders. *Best Practices in Mental Health*, 5 (2), 29-39.

Hirschfield, P.J., Piquero, A.R. (2010). Normalization and Legitimation: Modeling Stigmatizing Attitudes Toward Ex-Offenders. *Criminology*, 48 (1), 27-56.

- Kjelsberg, E., Skoglund, T.H., Rustad, A. B. (2007). Attitudes towards prisoners, as reported by prison inmates, prison employees and college students. *BMC Public Health*, 7 (71).
- Lotar, M., Kamenov, Ž., Lebedina Manzoni, M. (2008). Spolne razlike u stigmatizaciji osuđenih počinitelja kaznenih djela. *Kriminologija i socijalna integracija*, 18 (2), 31-43.
- Mejovšek, M. (2002). *Uvod u penološku psihologiju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Mikšaj-Todorović, Lj., Buđanovac, A. (2000). Javno mnijenje o prijestupnicima i rehabilitaciji u Hrvatskoj: utjecaj spola, dobi, obrazovanja i razine urbanizacije. *Kriminologija i socijalna integracija*, 8 (1), 27-34.
- Milas, G. (2004). *Ličnost i društveni stavovi*. Zagreb: Naklada Slap.
- Murphy, E., Brown, J. (2000). Exploring gender role identity, value orientation of occupation and sex of respondent in influencing attitudes toward male and female offenders. *Legal and Criminological Psychology*, 5, 285-290.
- Pennington, D.C. (2008). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Petković, S., Magdalenić, I. (1977). *Elementi socijalne psihologije*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Pettus-Davis, C., Scheyett, A.M., Hailey, D., Golin, C., Wohl, D. (2009): From the „Streets“ to „Normal Life“: Assessing the Role of Social Support in Release Planning for HIV-Positive and Substance-Involved Prisoners. *Journal of Offender Rehabilitation*, 48, 367-387.
- Sobota, P. (2013). *Stavovi poslodavaca o zaposlenju osuđenih počinitelja kaznenih djela na području Koprivničko – križevačke županije*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

PRILOG 1

Stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima

Ovom kratkom anketom u trajanju od 5 minuta, ispituju se stavovi studenata Sveučilišta u Zagrebu prema bivšim zatvorenicima u svrhu izrade diplomskog rada na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu. Ispitivanje je anonimno te će podaci biti iskorišteni samo u svrhu izrade diplomskog rada pa Vas molim da što iskrenije odgovorite na pitanja.

Unaprijed zahvaljujem!

1. Spol

- a) M
- b) Ž

2. Dob

- a) 18-20
- b) 21-23
- c) 24 i više

3. Fakultet

4. Područje studiranja

- a) Društvene znanosti
- b) Prirodne znanosti
- c) Tehničke znanosti
- d) Biomedicinske znanosti
- e) Humanističke znanosti
- f) Biotehničke znanosti
- g) Umjetničko područje

5. Studij

- a) Preddiplomski
- b) Diplomski
- c) Integrirani preddiplomski i diplomski

6. Godina studiranja

Molim Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i na skali od 5 stupnjeva označite svoj stupanj slaganja s navedenom tvrdnjom.

- 1- Uopće se ne slažem
- 2- Ne slažem se
- 3- Niti se slažem niti se ne slažem
- 4- Slažem se
- 5- U potpunosti se slažem

1. S bivšim zatvorenikom ostvario/la bih kontakt da postoji potreba.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

2. Osjećam se neugodno u društvu bivšeg zatvorenika.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

3. Prema bivšim zatvorenicima osjećam ljutnju.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

4. Bojim se bivših zatvorenika.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

5. Bivše zatvorenike bi trebalo izbjegavati.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

6. Dobro je što bivši zatvorenici imaju ista prava kao i ljudi koji nisu bili u zatvoru.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

7. Poštujem bivše zatvorenike kao ljude.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

8. Ako je netko bio u zatvoru treba to tajiti.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

9. Nikad nisi siguran u društvu bivšeg zatvorenika.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

10. Imam vrlo negativno mišljenje o bivšim zatvorenicima.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

11. Ne želim biti u blizini bivših zatvorenika.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

12. Netko može biti bivši zatvorenik, a ujedno i dobar čovjek.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

13. Kad bih za nekog poznanika/cu saznao/la da je bio/la u zatvoru, počeo/la bih ga izbjegavati.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

14. Bivši zatvorenici ne zaslužuju toliku brigu društva.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

15. Nastojim izbjeći bilo kakvo druženje s bivšim zatvorenicima.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

16. Osobe koje su bile u zatvoru mogu se promijeniti.

Uopće se ne slažem 1 2 3 4 5 U potpunosti se slažem

Molim Vas da označite jedan od ponuđenih odgovora na sljedeća pitanja:

1. Jesi li u svojem dosadašnjem iskustvu imao/la kontakt s bivšim zatvorenikom?

- a) Da
- b) Ne

2. Ako da, označi o kome se radilo?

- a) O članu uže obitelji
- b) O članu šire obitelji
- c) O kolegi s fakulteta
- d) O prijatelju
- e) O susjedu
- f) Ostalo _____